

A SZOVJET HADSEREG TÁBORI TŰZÉRSÉGE A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ TÁMADÓ HADMŰVELETEIBEN¹

A gyalogság és a tüzérség a legrégebb fegyvernemek közé tartozik, mégis állandó probléma volt — a harci technika fejlődése következtében — a közöttük szükséges együttműködés legcélszerűbb módszerének, formájának megtalálása. Az adott korokban, időszakokban és háborúkban állandóan keresték, kutatták a tüzérség legcélravezetőbb alkalmazási formáját. Különösen élesen és újszerűen vetődött fel ez a probléma a hadseregek nagyarányú, általános gépesítésének, a harckocsik és a repülőgépek tömeges megjelenésének időszakában.

Ha a tüzérség alkalmazását illetően visszapillantunk az első világháborúra és az azt követő időszakra, már akkor is egy sor kérdéssel találkozunk.

Az első világháború kezdetén (1914-ben) a gyalogság és a tüzérség egy ugyanazon időben különböző célok ellen harcolt és a támadás a gyalogság rohamával kezdődött. Később, 1915-ben, a támadást már a tüzérség tüze vezette be, majd 1917-ben az első felvonás szerepét a gyalogságtól átvették a harckocsik.

A második világháború elején a tüzérségi előkészítés és a gyalogság rohama közötti időben jelentős mértékben és hatással belépett a légiő.

Az első világháborúban a mozgással szemben a tűz volt erősebb, míg a második világháborúban a motorizálás hatására a mozgás, a manőverezés került fölénybe.

Az első világháború után a hadtudomány művelői számos következtetést vontak le a háború tapasztalataiból, majd — a hadseregek nagyarányú gépesítésének időszakában, amikor az a vélemény alakult ki, hogy a jövő háborúja manőverező jellegű lesz — igyekeztek megkeresni a tüzérség új alkalmazási formáit. Különösen a nagyszámú páncélos jármű és a repülőgépek tömeges megjelenése hatott kényszerítő hatással a régebbi nézetek felülvizsgálására. Ezt siettette az is, hogy az első világháborúban általánossá vált összefüggő védelmet támpont rendszerű védelem váltotta fel, melynek áttöréséhez elegendőnek tartották az arcvonalak kilométerenkénti 50—80 lövegsűrűséget. Az államok többsége általában ezekből az elvekből kiindulva fejlesztette tüzérségét.

A 20-as években nem történtek jelentősebb változások, mert a hadseregek még az első világháborúból megmaradt lóvontatású lövegekkel rendelkeztek, azonban a technika rohamos fejlődése új utak keresésére készítette a katonai teoretikusokat.

A 20-as évek végén a szovjet katonai szakembereknek az volt a véleménye, hogy a jövő háborújában tengertől-tengerig tartó arcvonalak alakulnak ki. Ezért az ellenfél legyőzéséhez — tekintve, hogy nem lesznek szabad szárnyak — át kell törni az ellenség védelmének teljes mélységét. Így született meg a mély harc, majd a harmincas évek elején a mély hadművelet elmélete. Megfogalmazói (Tuhacsevszkij, Triandafilov stb.) azt hirdették, hogy az ellenség védelmét keskeny szakaszon, teljes mélységben át kell törni és erre az összes fegyvernemek összehangolt, egyidejű alkalmazására van szükség. Ennek a csapásnak olyan erősnek kell lennie, hogy ne csak az ellenség harcászati, hanem hadműveleti

¹ A szerző korábbi tanulmányai: A tábori tüzérség fejlődése az első világháborúban. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban — HK) 1966. 3. sz.; A tábori tüzérség fejlődése a két világháború között (HK 1967. 2. sz.); A tábori tüzérség technikájának fejlődése a második világháború alatt (HK 1975. 3. sz.); A tábori tüzérségek szervezési változásai és fejlődése a második világháborúban (HK 1977. 4. sz.). — A szerk.

mélységét is sújtsa. Mindez azt jelentette, hogy az összefegyvernemi hadsereg támadó hadműveletének addigi 25—30 km-es mélységét 100—120 km-re, a napi ütemét 5—6 km-ről 20—25 km-re igyekeztek növelni.

A mély hadművelet (harc) megvalósításában komoly szerepet szántak az időközben mozgékonyságban, manőverezésben, tűzkiváltásban és tűzvezetésben jelentős fejlődésben levő tábori tüzérségnek, amelyet az ellenség lefogása fő eszközének tartottak. Ezt a feladatot azért adhatták neki, mert hatótávolsága az első világháború kezdetéhez viszonyítva 100 százalékosan, sőt egyes lövegfajtáknál még ennél is nagyobb mértékben növekedett.

A gazdaságilag fejlett kapitalista államok a 30-as években jelentősen gépesítették és motorizálták hadseregeiket. Különös figyelmet fordítottak a csapat-tüzérség motorizálására. Az önjáró lövegek alkalmazásával a gyalogság közvetlen kísérésére, a csapatok folyamatos, szünet nélküli támogatására törekedtek. Ezért a tűzkészség elérésének idejét is jelentősen csökkentették. A második világháború előtt kialakult rövidített eljárást (tüzércsoport vonatkozásban) az addigi 1—1,5 órától 30 percre csökkentették.

A légierő és a páncélos harcjárművek tömeges megjelenésekor a régi fegyvernemek — így a tüzérség is (!) — bizonyos mértékig háttérbe szorultak. Nagy viták zajlottak a tüzérség jövőbeni szerepéről, amelyek nem voltak mentesek szélsőséges nézetektől sem. Hasonlóképpen talákoztunk szélsőséges nézetekkel a tüzérség szerepét illetően a második világháború után, az atom-rakétafegyverek elterjedésének időszakában is.

A második világháború előtt az Amerikai Egyesült Államok és Anglia, földrajzi helyzetéből adódóan, elsősorban a hadiflottát és a légierőt fejlesztette. Az utóbbit azonban távolról sem annyira, mint Németország. A csapatok támogatására a tüzérséggel szemben, gyakran a légierőt helyezték előtérbe.

1939—40-ben az Amerikai Egyesült Államokban a tüzérség és a légierő hívei között lefolyt viták eredményeként úgy határoztak, hogy a légierő mellett és annak elsődlegességét megtartva, fejleszteni kell a tüzérséget is. Ekkor gyors ütemben igyekeztek behozni lemaradásukat, különösen a második világháború első két esztendejének tapasztalatai után. Ez a magyarázata, hogy az USA a háború folyamán löveg és aknavető termelésben a Szovjetunió mögött 253 000² darabbal a második helyet foglalta el.

Franciaország katonai doktrínájának irányát, kialakulását az első világháború és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után a Szovjetunió és a forradalmi mozgalmak elleni védelem, valamint az első világháborúban szerzett előnyök megvédése határozta meg. Franciaország európai hegemonia megszerzésére törekedett, de helytelen következtetésre jutott az első világháború tapasztalatait illetően. A francia katonai doktrína kritikátlanul elfogadta a háború utáni helyzetet, a jövő háborúját illetően az első világháború tapasztalatait. A jövő háborúját is — az első világháborúhoz hasonlóan — hosszú háborúnak képzelte el, és pedig úgy, hogy a francia erők a „Maginot vonal”-ban védekeznek és a koalíció többi országainak fegyveres erői csapatokat mérnek a védőfalon legyengült ellenségre. Nem vette figyelembe, hogy a harcoksi- és gépesített csapatok, valamint a légierő megváltoztatják a háború jellegét és továbbra is a gyalogságot és a tüzérséget tekintette fő fegyvernemnek. Ennek ellenére mégsem fejlesztette kiemelkedően a tüzérségét, sőt a páncéltörő tüzérsége — amely inkább védő, mint támadó volt — sem érte el az átlagos színvonalat, holott a védelmi elveket helyezte messzemenően előtérbe. A tábori tüzérség lövegmenyi-

² A hadművészet története. Tankönyv (tervezet) ZMKA 1964. 3. k. 2. rész, 174. o.

sege is, a többi vezető állam hadseregéhez viszonyítva, 1939-ben kevés volt. Mindössze 11 169 löveggel rendelkezett.³

A hadsereg támadó hadműveletét terepszakaszról-terepszakaszra való lassú előnyomulással tervezték és az erőket-eszközöket nem tartották célszerűnek egy keskeny sávban összpontosítani. Nem rendelkeztek gyorsan mozgó csapatokkal sem.

A francia hadvezetés, de Gaulle korszerű támadó elveit elvetve, bízott a „Maginot vonal” sebezhetetlenségében és a védelmi hadászati elvekre fektette a fő súlyt, azon elv alapján, hogy védelemmel elvérezteti a támadót és győzelemmel kerülhet ki a háborúból. A francia hadseregnek sem szervezése, sem alkalmazási elvei nem feleltek meg a korszerű követelményeknek.

Anglia hadereje fejlődésének irányát nem kis mértékben földrajzi helyzete befolyásolta, illetve határozta meg és első sorban hadiflottáját fejlesztette. Fegyveres erejét nem annyira háborúra, mint inkább a gyarmatbirodalom megtartására (USA-val együtt) készítette fel. Az „utolsó ütközet megnyerése” elméletét tartották szem előtt: a csaták és ütközetek sorozatát a szövetséges csapatok vívják majd meg, Anglia hadereje pedig az utolsó, győztes ütközetbe belépve, friss erőkkel a győztesek élére áll.

Annak ellenére, hogy Anglia alkalmazott először harcokocsikat még az első világháborúban, és ők hozták létre 1927-ben és 1929-ben gépesített magasabbegységet, a katonai vezetés mégis elvetette Fullernek a páncélos magasabbegységek alkalmazásáról vallott elméletét. Elsősorban a hadiflottát fejlesztették, majd később, Németország példáján, hozzáfogtak a légierő fejlesztéséhez, és csak az 1930-as évek közepén hozták létre páncélos hadtestet.

A franciákhoz hasonlóan az angol hadvezetés sem értette meg — tekintve, hogy nem volt rá szüksége — a tömeghadseregekkel, páncélos és gépesített csapatokkal vívott harc korszerű elveit. Ezért a szárazföldi erők fejlesztésében elmaradt a többi államtól.

A nyugati hatalmak tehát a második világháborút megelőző években — Németország kivételével — erősen szélsőséges, az első világháború színvonalán megrekedt, nemcsak korszerűtlen alkalmazási elveket, hanem idejétmúlt, elavult szervezési formákat vallottak. Begyepesedett katonai elveiket Németország lendületes, gyors lengyelországi győzelme rázta meg, de Franciaországnak már nem jutott ideje katonai elméletének és hadseregének korszerűsítésére, mert Németország a lengyelországi hadjáratához hasonlóan gyorsan lerohanta és győzelemmel fejezte be az ellene folytatott háborút.

Az angol hadvezetés Németország nyugati hadjáratát követően — az USA-hoz hasonlóan — hozzáfogott a tapasztalatok hasznosításához, megkezdte hadserege korszerűsítését, gyors ütemben igyekezett a legújabb katonai elveket megvalósítani, a lemaradást behozni.

A tábori tüzérség fejlődése Németországban sem volt egyenletes, mert a német hadvezetés a villámháború elvének megfelelően fejlesztette tüzérségét. Ellenfeleinek legyőzését a meglepésen alapuló villámháborús elméletre építette, melyben főszerepet a harcokocsiknak és a légierőnek szánta. A tüzérség harci alkalmazását csak a támadási ütem jelentős csökkenése esetén vette számításba, ezért az a háború további menetére kevés tapasztalattal rendelkezett. A tüzérség számbeli fölényét az ellenséggel szemben 2:1-hez tartották célszerűnek és elegendőnek vélték az arcvonal kilométerenkénti 40 löveget.⁴

³ A. G. Ploetz: Geschichte des zweiten Weltkrieges 2. Teil. Die Kriegsmittel. Würzburg, 1960. 394. o.

⁴ Hans Höhn: Feuerkraft der Agressoren zur Entwicklung der Artillerie in den Landstreitkräften des deutschen Militarismus von 1935 — bis 1960. Berlin, 1961. 58. o.

A finnek elleni háború a megelőző tapasztalatok (Haszán-tó, Halhin-Gol) ellenére is új helyzet elé állította a szovjet hadvezetést, különösen a tüzérség alkalmazását illetően, melyet a rendkívüli időjárás (40—50 fokos hideg, a nagy hó) tovább nehezített. A szovjet katonai vezetők a szovjet—finn háborúig úgy vélték, hogy a gyalogság és a harckocsik sikeres támadásához arcvonalkilométerenként 30—35 löveg teljesen elegendő. A szovjet—finn háború hadszíntere, védelmi létesítményei (Mannerheim erődvonal, erdős-dombos, tavakkal telített terep) ismeretlen helyzet elé állította a katonai vezetőket, melyekből néha nem a legjobb következtetéseket vonták le.

A szovjet hadvezetés a második világháború kezdetén a támadó hadműveletekben a gyalogságot arcvonalkilométerenként 30—50 lövegsűrűséggel támogatta, amely rendkívül kevésnek bizonyult a Mannerheim-féle erőrendszer építményeivel szemben. A finn védelmi rendszer biztosítási övének leküzdésénél szerzett tapasztalatok alapján a lövegek arcvonalkilométerenkénti sűrűségét a főcsapások irányában minimálisan 40—60-ra növelték.

(Az arcvonalkilométerenkénti lövegsűrűségek a továbbiakban is a főcsapások irányában értendők.) A Mannerheim-vonal fő védőöve elleni támadáshoz 1940. február 11-én a 140 perces tüzérségi előkészítés grafikóját különlegesen állították össze: 10 perc tűzcsapás, 15 perc módszeres tűz, 5 perc tűzcsapás, 20 perc megtévesztő tűzáthelyezés, melyet a 140 percen belül többször váltakozva megismételtek. A lövészhadosztályok tüzérségét — az ellenség védelmének jellegétől függően — 203 mm-es tarackokkal és 280 mm-es mozsarakkal erősítették meg. A lövészredekhez és zászlóaljkhöz a közvetlen irányzással való tüzelés céljára kísérő lövegeket osztottak be.

A szovjet—finn háború bebizonyította a gyalogság és a harckocsik tűzhengerrel való kísérésének szükségességét, valamint a nyílt tüzelőállásból vezetett tűz létjogosultságát. Ez a háború több tapasztalattal szolgált a szovjet vezetés számára, mint az 1930-as évek lokális háborúi. Felszínre hozott néhány hiányosságot, többek között, hogy nem volt kielégítő a gyalogság aknavetőkkal való támogatása. Megbízhatatlan volt az egységek, alegységek és a tüzérség között a rádió- és a vezetékes összeköttetés. Igazolta, hogy fokozottabban kell összpontosítani a tüzérséget és annak tűzerejét, továbbá, hogy fokozni kell a gyalogság, a harckocsik és a tüzérség közötti együttműködést és nagyobb figyelmet kell fordítani a tűzérfelderítésre.

A szovjet—finn háború tehát egy sor tapasztalatot adott a szovjet hadvezetésnek, melyeket hasznosított a csapatok kiképzésében, azonban kevésbé vette figyelembe, hogy a németeknek eszük ágában sem volt „átrágni” a „Maginot-vonalat”, hanem rázúdították páncélos hadosztályaikat a francia és angol hadsereg védtelen flandriai balszárnyára.

A német haderő a háború első időszakában nem talált komolyabb ellenállásra, ezért a harckocsik és a repülőgépek nem is hagytak sok feladatot a tüzérségnek, vagyis az ellenség védelme nem követelte harcászati igénybevételüket. Ebből kiindulva, a német hadvezetés a tüzérségi eszközök termelését 1940 végén és 1941 elején csökkentette. Úgy vélte, hogy a Szovjetunióban sem talál leküzdhetetlen ellenállásra. A könnyű győzelmekből azt a következtetést vonta le, hogy a háború további menetében, komolyabb ellenállás esetén is elegendő lesz az arcvonalkilométerenkénti 50—80 lövegsűrűség. A német hadvezetést a háború második időszakának elején a szovjet hadsereg fokozódó ellenállása tüzérségének teljes igénybevételére kényszerítette és ettől kezdve azt a háború további menetében döntő tényezőnek tekintette.

A fasiszta német hadvezetés a korszerű elveket alkalmazva folytatta franciaországi hadjáratát, ahol a páncélos, gépesített csapatok és a légiő mellett —

a lengyelországi háborúhoz viszonyítva — már több szerep jutott a tüzérségnek. Annak ellenére, hogy a francia, belga és angol csapatok a lengyeleknél nagyobb ellenállást tanúsítottak, közel sem állították olyan feladat elé a német tüzérséget, mint amilyennel a Szovjetunióban találkoztak.

Ebből kifolyólag egyes katonai teoretikusok tollából elterjedt az a nézet, hogy a német hadvezetés nem tulajdonított különös jelentőséget a tüzérség szerepének. Ennek ellenkezőjét nem nehéz bizonyítani, ha összevetjük a Szovjetunió és Németország háború kezdetén birtokolt lövegmenyiségét, vagy egy szovjet lövészadosztály és egy német gyalghadosztály szervezését.

1941 tavaszán a Szovjetunió hadseregeinek állományában 34 500 db löveg volt. Feltételezések szerint az arzenálokban is állt 20 000, vagyis összesen 54 500 darab. A német fasiszta fegyveres erő pedig 43 000 db löveggel rendelkezett.⁵ A két lövegmenyiséget összevetve 1,2:1 az arány a szovjet hadsereg javára, vagy más adat⁶ szerint 1941. június 21-én a Szovjetunió és Németország lövegmenyiségének aránya 1,1:1 volt a szovjet tüzérség javára, amely jelentéktelen fölény.

A gyalog-, illetve a lövészadosztály tüzerejét összevetve megállapítható, hogy e téren a németeké valamivel felülmúlta a szovjetekét.

A következő példákból megállapítható, hogy a német hadvezetés a kor követelményének megfelelő helyet és szerepet szánt a tüzér fegyvernemnek.

Szovjet lövészadosztály⁷

50 mm av.	84
82 mm av.	54
120 mm av.	12
54 mm pct. á.	54
76 mm táb. á.	34
120 mm av.	12
152 mm tar.	12

Összesen: 282 db

Német gyalghadosztály⁸

50 mm av.	93
80 mm av.	54
37 mm pct. á.	75
75 mm táb. á.	20
105 mm tar.	36
150 mm tar.	12
150 mm táb. á.	6

Összesen: 296 db

A német hadvezetés a nyugati hadjáratban egynémely helyen már komoly feladatokat kényszerült adni a tüzérség számára. Ilyen volt többek között 1940. május 12—13-án Namurtól 30 km-re északra fekvő Hannut környékén, ahol a franciák 3. gépesített hadosztálya feltartóztatta a Kleist-féle páncélos csoporttól északra előnyomuló páncélos hadtestet.

A német hadvezetés a támadást csak 95 perces heves tüzérségi és légi előkészítés után folytatta, melynek intenzitását a roham megkezdéséig állandóan fokozta. A tüzérség tüzét repülőgépekről vezették és a rohaméretté tett védelmet a német páncélos hadtest több lépcsős harcrendben törte át. A német hadvezetés tehát nem mellőzte a tüzér fegyvernemet, mert ahol szükség volt rá, alkalmazta is. Egy másik példa M. Szandalov „Perezsitoe” című könyvéből⁹ ahol a 92—93. oldalon a következőket írja: „1941. június 22-én 04,00-kor Breszt-nél a németek támadását igen erős, intenzív tüzérségi előkészítés vezette be.

⁵ Nagy Szovjet Enciklopédia 11. k. 8. o. és 50. k. 105. o.; C. Varenčov: Iz opüta boeovovo isz-polzoványija artyillerii vo vtoroj mirovoj vojne. Voennaja Múszl, 1961. 1. sz. 68. o.

⁶ Isztorija voennovo iszkusztva. Akadémija Frunze. Moszkva, 1961. 2. k. 27. o.

⁷ A szovjet hadsereg harcászatának fejlődése a Nagy Honvédő Háború éveiben. Budapest, 1960. 474. o.

⁸ Müller—Hillebrand: Das Heer 1933—1945. Darnstadt, 1954. Band. I. 158—166. o.

⁹ L. M. Szandalov: Perezsitoe. Moszkva, 1966. 92—93. o.

Tekintve, hogy felderítésük erős védelmi rendszer kiépítését állapította meg, ezért a rendelkezésükre álló összes tüzérséget igénybe vették.” A német hadvezetés tehát nem a saját haderőnemét, vagy fegyvernemét becsülte le, hanem a szemben álló feleket, vagyis az ellenséget.

Tüzérség alkalmazása a Nagy Honvédő Háború első időszakában

A fasiszta német hadvezetés hitszegő orvtámadása váratlanul érte a szovjet hadvezetést és ezen belül a tüzér fegyvernemet is.

Bár a szovjet hadiipar a háborút megelőző években sok löveget gyártott, a hadsereg a háború kezdetén mégsem rendelkezett a szükségleteknek megfelelő mennyiségű löveggel. Ezt még csak súlyosbították a háború kirobbanásakor a németek által mért nagyerejű csapásokból eredő veszteségek. Ezért a csapatokat és seregtesteket nem tudta a háború előtti normáknak, illetve a szükségleteknek megfelelő mennyiségű tüzérséggel ellátni. A fasiszta német hadsereg tömeges harckocsi- és légitámadásainak elhárítása mindenekelőtt a páncéltörő és légvédelmi tüzérség gyors növelését követelte. Ennek azonban a Nagy Honvédő Háború első, de különösen a kezdeti időszakában nem tudtak eleget tenni.¹⁰ A háború előtti követelménynormákat is csak a sztálingrádi ellentámadás idején tudták kielégíteni, melyeket aztán a továbbiakban fokozatosan és jelentősen túl is haladtak.

A Szovjetunióban, de más országokban is, sok problémát okozott a lövegvonatás korszerűsítése, mert a lovakkal és lassú járatú mezőgazdasági traktorokkal való vontatás nem felelt meg a követelményeknek. Csak az USA tüzérsége rendelkezett korszerű vontató eszközökkel. A tüzérség teljes gépesítését az államok többsége még a második világháború végéig sem tudta megoldani.

A Nagy Honvédő Háború első időszakában a szovjet csapatok a lövegek viszonylag kevés mennyisége miatt nem tudtak megfelelő erejű tüzércsoportokat létrehozni. Az elégtelen lőszer mennyiséggel pedig nem tudtak kellő tűzsűrűséget biztosítani. Ezért a tüzérség sok esetben nem tudta teljesíteni a követelményeknek megfelelően a feladatát.

1941 nyarán a támadó hadosztályok — annak ellenére, hogy szervezetszerű tüzérségük nagyon kevés volt — megerősítést rendszerint nem kaptak. A moszkvai ellentámadásig a tüzérség tevékenysége általában csak tüzérségi előkészítésre korlátozódott. Ezért a roham kezdetén a gyalogság tüzérségi támogatás nélkül maradt és emiatt támadása gyakran összeomlott.

A moszkvai ellentámadás idején sem volt sokkal jobb a helyzet. A hadseregnek adott tüzérséget általában a hadosztályoknak (dandároknak) rendelték alá, ahol az első lépcsőben levő ezredek számának megfelelően, 1—3 osztály erőben, gyalogságot támogató és általános rendeltetésű tüzércsoportot, jelentősebb megerősítés esetén, 2—4 osztály erőben, távolharc-tüzércsoportot szerveztek. Hadsereg (távolharc-) tüzércsoport szervezésére csak a főcsapás irányában tevékenykedő egyes hadseregeknek volt lehetősége. A főirányban támadó hadseregekhez a főparancsnokság néhány (3—5) sorozatvető osztályt adott. Ilyen esetben a hadseregparancsnok 2—3 osztályt rendszerint kiadott a hadosztályokhoz, de ezek nem tartozhattak a tüzércsoportok állományába. A fennmaradt 1—3 osztály közvetlen a hadsereg tüzérparancsnok alárendeltségében maradt.

¹⁰ A főparancsnokság tüzértartaléka az össz-tüzérségnek mindössze csak 5%-át tette ki. P. Kurocskin: Szovjetszkije szuhoputnye vojszka v Velikoj Otyecsesztvennoj Vojne. Voennaja Műszl, 1965. 5. sz. 43. o.

A lövegsűrűség ekkor még rendkívül alacsony, általában 8—16 volt arcvonal-
kilométerenként és csak a főcsapás irányában érte el a 30—35 és a 20. hadse-
regné az 55—60 darabot,¹¹ ami ebben az időben ritkaságszámba ment.

A 20. hadseregnek a rendkívül nehéz feladatot a viszonylag nagy területen
elhelyezett kevés tüzéséggel kellett végrehajtania. Ezért a tüzéség tüzeinek
kedvezőbb, összpontosított vezetésére egy-egy lövészhadosztály és két-két dan-
dár tüzéségét ideiglenesen egy harcászati tüzer csoportba vonták össze, melyet
a tüzer csoport parancsnokának nevéől neveztek el (pl.: Korolj vörgy. csoport-
ja).¹²

A nehézségeket tetőzte a lőszer elégtelensége is, ezért a tüzéségi előkészít-
ést általában 10—20 percre korlátozták. Ennek következményeként a hadsereg
csapatai a németek 3—4 km mély és támpont rendszerű védelmét csak két nap
alatt tudták áttörni.

A tüzéség tüzét rendszerint csak a roham előkészítésére tervezték, ezért a
rohamot követően a tűz erősen gyengült és csökkent a roham üteme. A tüze-
ség helyzetét bonyolította az is, hogy a rohamozó csapatok a legtöbb esetben
megindulási helyzetüket az ellenség peremvonalától nagy távolságra foglalták
el. Így a tüzéség tüzelőállásai is nagyon messze, 4—13 km-re voltak a saját
peremvonalától (lásd: 1. sz. melléklet). Ezért a tüzéségi előkészítés idején is ál-
talanban csak az ellenség peremvonalában levő támpontokat tudták megfelelően
lefogni. A roham kezdetén, amikor legnagyobb szükség lett volna a gyalogság
támogatására, a tüzéség nagyobbik részének tüzelőállást kellett változtatni.
Továbbá a támogatás sem volt közvetlen, mert a tüzéség tüzét azonnal a mély-
ségben levő célokra, messze a gyalogság elé helyezte. Ezért a támogatás nem
volt kielégítő. A gyalogság és a harckocsik rohamának támogatásához nem meg-
felelően összpontosították a tüzéséget és feladatait nagyon hiányosan szabták
meg. Erre példának lehet felhozni a 8. gárda-lövészhadosztály parancsnokának
harcparancsából a tüzéségre vonatkozó részt, melyet 1941. 12. 7-én a Krjukovo
elleni támadáshoz adott ki:

„A tüzéség feladata:

a) Bénítsa meg az ellenség tűz- és páncélelhárító rendszerét Krjukovo—Ka-
menka körzetében;

b) akadályozza meg az ellenség tartalékainak előremozgását...;

c) akadályozza meg az ellenség ellenlökését...”¹³

Feltűnően hiányzik — egyéb más mellett — a gyalogság és a harckocsik
kísérésére vonatkozó intézkedés. Pedig a háború előtti szabályzatok elvileg he-
lyesen tartalmazták a tüzéség részére adandó feladatokat.¹⁴

Egyes parancsnokok azonban nem vették figyelembe a szabályzatok utasítá-
sait, ezért a főparancsnokság 1942. január 10-én kiadta a 03. számú direktívát,
amelyben elrendelte, hogy a roham tüzéségi előkészítéséről és a roham, illetve
a mélységi harc tüzéségi biztosításáról át kell térni a *tüzéségi támadásra*,
melyet három szakaszra bontott: 1. a roham tüzéségi előkészítésére; 2. a ro-
ham tüzéségi támogatására; 3. a mélységi harc tüzéségi biztosítására.

A direktíva aláhúzta, hogy a támadó csapatokat tüzzel és keréken kell kí-
sérni. A siker biztosítása érdekében megparancsolta, hogy a tüzéséget a csa-
pásmérő magasabbegységekhez összpontosítsák. Ezenkívül megkövetelte, hogy a
tüzéségi előkészítés és a roham támogatására való áttérés között eddig meg-

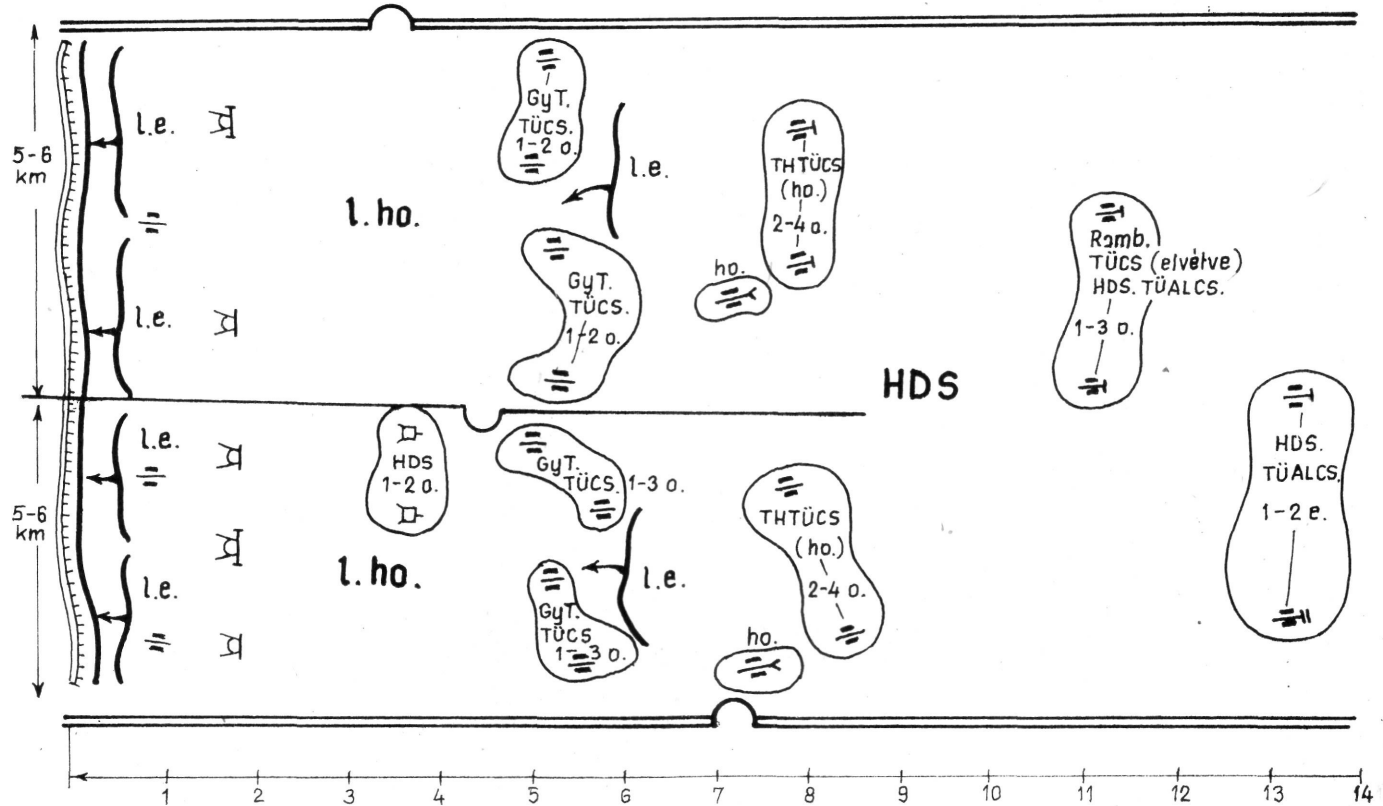
¹¹ Artyillerija v boevüh primerah. Velikaja Otyecsesztvennaja Vojna 1941—1945. Akademia
Frunze, Moszkva, 1967. 6. és 22. o.

¹² Uo. az 1. sz. vázlaton.

¹³ Prorív podgotovlennoj oboronü sztrekkovümi szoedinenijámi po opítam Velikoj Otyecseszt-
vennoj Vojnú. 1941—1945. Moszkva, 1957. 7. o.

¹⁴ Magyar Katonai Szemle, 1939. 2. sz. 49. o.

A TÁBORI TŰZÉRSÉG CSOPORTOSÍTÁSA A NHH TÁMADÓ HADMŰVELETEIBEN 1941 - 1942 TELEN

levő tűzzsünetet — amely a tűz áthelyezéséből adódott — iktassák ki. Ezt a gyakorlati tapasztalatok követelték, mert az ellenség előzőleg tűzzel lefogott élőereje igen rövid idő alatt (5—10 perccel a tűz befejezése után) újból harc-képessé vált.

A direktíva ezeket a követelményeket azért állíthatta a tüzérség elé, mert a Szovjetunió hadigazdasága már az 1942-es téli általános támadás idején mind több löveget bocsátott a csapatok rendelkezésére. A hadseregek és a hadosztályok már több megerősítést kaptak. Így mind több hadsereg rendelkezhetett tüzércsoporttal. Az arcvonalkilométerenkénti közepes lövegsűrűség a főcsapások irányában általában elérte a 60 darabot. A direktíva kiadásától célszerűbben alkalmazták a tüzérséget, melyet az általános támadás idején megkövetelt a német csapatok összefüggő, mélyebb védelmi rendszere is. A tüzérségi előkészítések idejét általában 60—90 percre növelték. Ezt lehetővé tette a javuló, de még nem kielégítő lőszerellátás. A tüzelőállásokat is az ellenség peremvonalához közelebb választották meg. A csapatok támogatását pedig kísérő tűzősszpontosítással oldották meg.

Az általános támadás idején a két lépcsőben és 5—6 km széles sávban támadó lövészadosztályokat általában egy tüzérezreddel, egy-két sorozatvető osztálylyal; a hadseregeket egy-két tüzér- és egy sorozatvető ezreddel erősítették meg a főparancsnokság tartalékából.

A hadsereg a megerősítésként kapott tüzérség nagy részét, vagy az egész rendszerint alárendelte a lövészadosztályoknak. Ilyen esetben a hadseregparancsnok kezében egyes osztályok maradtak tüzértartalékként. Voltak esetek, mint például a Délnyugati Front harkovi hadműveletében 1942 májusában, ahol a főcsapás irányában támadó hadseregeknél 32—60 löveg és aknavető volt arcvonalkilométerenként. Ezeknél a hadseregeknél szerveztek hadsereg-tüzércsoportot, melyet az első lépcső főirányában támadó hadosztályok számának (rendszerint kettő volt) megfelelően alcsoportokra osztottak. A 6. hadseregnél például a hadsereg-tüzércsoportba a négy tábori tüzérezred mellé lehetőség volt, hogy beoszzanak még két sorozatvető ezredet és egy önálló sorozatvető osztályt is.

A Délnyugati Front parancsnoksága, a kevés számú tüzérségre és a korlátozott lőszer mennyiség legcélszerűbb alkalmazására való tekintettel, különleges parancsot adott ki: „A kevés számú tüzérség és a korlátozott lőszer mennyiség keretei között különösen nagy jelentőségre tesz szert a tűz összpontosítása. A röppályával való manőverezés lehetőséget ad a szigorú központosított vezetés megvalósítására.”¹⁵ A parancs a 03. számú direktíva szellemében készült és kiemelte a gyalogsággal és a harcokocsikkal való szoros együttműködés fontosságát. Meghatározta a tüzérség tüzét a tüzérségi előkészítés és roham támogatásának, valamint a támadás tovább folytatásának időszakában.

A 03. számú direktíva döntő fontosságú volt a Nagy Honvédő Háború folyamán a szovjet tüzérség történetében. Észrevehető változás állt be a németek előkészített védelmének áttörésénél és az annak mélységében folyó támadás tüzérségi biztosításában.

*

A német tábori hadseregek az 1941. évi nyári és őszi támadó hadműveletekben rendszerint 50—60 km széles sávban, általában 50—70, a főcsapás irányában 20—30 km széles áttörési szakaszon, arcvonalkilométerenként 100—120 lö-

15 Arhiv staba artyillerii Szovjetszkoj Armii, f. I. on. 2. sz. d. 12

vegsűrűséggel támadtak. A 2,5—6 km széles sávban, rendszerint két lépcsőben támadó gyaloghadosztályokat 1—2 tüzérezreddel és harcokocsikkal erősítették meg.

A német hadsereg tüzérségének harcrendje megfelelt a harmincas évek második felében kialakult csoportosítási elveknek. A hadosztályoknál ezredeket támogató és tüzérség elleni, továbbá hadtest- és hadsereg-tüzércsoportokat képeztek.

A szovjet csapatok kis mélységű védelmének áttörése 1941-ben általában nem követelt arcvonalkilométerenként 100—120-nál nagyobb lövegsűrűséget. Az áttörést jelentős mértékben elősegítették a zuhanóbombázó repülőgépek is.

A szovjet csapatok mind fokozottabb ellenállása azonban a tüzérség gyors fejlesztésére kényszerítette a német hadvezetést. A németek arcvonalkilométerenkénti löveg- és aknavető-sűrűsége 1942-ben érte el a legmagasabb szintet. Az ezt követő években — annak ellenére, hogy a löveg- és aknavetőtermelés növekvő tendenciát mutatott — a szám csökkent.

Harci eszközök termelése a háború alatti években¹⁶

Év és hó	A szemben álló felek harci eszközei					
	Löveg		Harcokocsi		Repülőgép	
	Szovjet-unió	Németország	Szovjet-unió	Németország	Szovjet-unió	Németország
1941 július	30 000	7 000	4 200	5 000	9 500	11 000
1942	57 000	14 300	24 000	9 300	25 000	14 700
1943	130 000	27 000	24 000	11 900	36 000	25 000
1944	120 000	41 000	29 000	17 300	40 000	38 000
1945 május	60 000	?	15 000	?	11 000	?
Növekedési mutatók 1941—1944-ben	4x több	6x több	7x több	3,5x több	4x több	3,7x több

Az eddigiektől eltérően más volt a helyzet 1942 nyarán a Sztálingrád irányában végrehajtott támadásnál. Ebben az időben megkezdődött a szovjet hadseregben azoknak a tüzérfegyvereknek a visszajuttatása az egységekhez, amelyeket egy 1941 júliusi intézkedéssel — főparancsnoksági tartalékképzés céljára — elvettek a csapatoktól. Ezáltal növekedett a védelem tüzereje és fokozódott a szovjet csapatok ellenállása. Ugyanakkor a német hadvezetés egy hadászati irányba összpontosította erejét és így lehetősége volt, hogy növelje az arcvonal-kilométerenkénti löveg- és aknavető-sűrűséget. Ennek következtében 1942 nyarán, az általános 60—80 lövegsűrűség mellett, a főcsapások irányában, az át-

¹⁶ A Nagy Honvédő Háború története 1941—1945. Budapest, 1967. 6. k. 46—47. o. A hadművészet története. Tankönyv, ZMKÁ, 1964. II. k. I. rész, 156. o.; A hadművészet története 1965. II. k. II. rész, 58. o.; Pavlenko: Reálnosztj celej sztrategicseszkovo nasztuplenija. Voennaja Műszl, 1965. I. sz. 52—66. o.

törési szakaszon 140—150-es löveg- és aknavetősűrűséget tudott létrehozni arcvonal kilométerenként. Így volt például a 6. tábori hadseregénél, valamint a 11. tábori hadsereg Szevasztopol elleni támadásánál.¹⁷

Ezt bizonyítja a német hadsereg erőinek és eszközeinek növekedése¹⁸ a szovjet—német arcvonalon.

Erő és eszköz	1941. december 1.	1942. május 1.	Növekedés %-ban
Hadosztály	191	226	18%
Harcokosi	1 450	3 200	121%
Löveg és aknavető	36 400	57 000	58%
Repülőgép	2 500	3 400	36%

A német hadvezetés általános támadó hadműveletei közül az 1942. évi nyári hadjáratában tudott legnagyobb löveg- és aknavetősűrűséget létrehozni arcvonal kilométerenként. Kurszknál mindössze 70—90 darab volt a lövegsűrűség.

A Nagy Honvédő Háború első időszaka sok tapasztalatot adott a harcoló feleknek a tüzérség alkalmazását illetően. Lényegében megszűntek azok a hiányosságok, amelyek szubjektív (tapasztalati) tényezőkből eredtek és ugyanakkor jelentős változások történtek az objektív nehézségekből adódó hiányosságokban is, mint például a lövegek és a lőszer mennyiségének növekedése.

Tüzérség alkalmazása a Nagy Honvédő Háború második időszakában

Az 1942-ben folyamatosan növekedő számú tüzérségi eszközök lehetővé tették szervezési változások bevezetését és a tüzérség elé állított feladatok mind jobb megoldását. Szükséges és törvényszerű volt a nagy tömegű tüzértechnikát ezrednél nagyobb kötelékekben (tüzérdandár, tüzérhadosztály és tüzérhadtest) összefogni.

A tüzér magasabbegységek közvetlenül a főparancsnoksághoz tartoztak. Ezáltal a főparancsnokság képes volt bármikor és bárhová rövid idő alatt erősítést küldeni a harcoló seregekhez. Ezzel létrejött a tüzérség gyors hadműveleti manőverezésének feltétele.

A tüzércsapatok magasabbegységekbe való szervezését indokolta a németek mély, előkészített, némely helyen megerősített jellegű védelme. Az ilyen jellegű védelem áttörése nagymennyiségű tüzérség összevonását és nagyerejű tüzércsoportok létrehozását követelte. Az 1941—1942 telén szervezett tüzércsoportokkal lehetetlen lett volna megfelelően lefogni, legkevésbé rombolni is az ellenség védelmét.

A tüzércsapatok mennyiségének növekedése lehetővé tette, hogy a hadseregeket 15—20 tüzér-, aknavető-, sorozatvető ezreddel; a sztálingrádi támadó hadműveletekben az 5—6 km széles sávban támadó lövészadosztályokat pedig 3—5 tüzér- és aknavető ezreddel (13—17 osztály) erősítsék meg. (A lövészezredek és zászlóaljok tüzérségi megerősítést nem kaptak.)

Ezzel jelentősen növekedett a tüzércsoportok ereje. A gyalogságot támogató

¹⁷ A hadművészet története. I. m. 1964. II. k. I. rész 138. o.
¹⁸ Pavlenko: i. m. 52—66. o.

tüzércsoportok a Moszkva alatti 1—2 osztállyal szemben 3—4 osztályból álltak. Tüzelőállásaikat, a távolharc-tüzércsoporttal együtt, a peremvonalhoz közel, 2—5 km-re foglalták el. A hadsereg tüzércsoport ereje a főparancsnokságtól kapott 3—4 ágyús tüzérezredből állt és mint távolharc-tüzércsoport ténykedett, melyet minden hadseregnél létre kellett hozni. Ezenkívül a hadseregeknél 3—5 M—30-as sorozatvető ezredből a lövészhadosztályok tüzércsoportjai tüzének megerősítésére általában sorozatvető tüzércsoportokat hoztak létre (2. sz. *mel-léklet*).

A sztálingrádi ellentámadás időszakában egyes hadseregeknél különböző csoportosításban alkalmazták a tüzéséget. A 64. és az 57. hadseregben például a lövészezredeknél és hadosztályoknál a hadosztályparancsnok központosított vezetésével hoztak létre gyalogságot támogató tüzércsoportokat, melyek mint a hadsereg tüzéralcsoportjai támogatták a lövészezredeket. Az 51. hadseregnél az összes tüzéség a szigorú központosított vezetés céljából hadsereg tüzércsoportba volt egyesítve. Az 51. hadsereg tüzércsoportja tehát állt a hadosztályokat támogató távolharc- és sorozatvető alcsoportokból.¹⁹

Az ellenség védelmének jellege megkövetelte és az egyre javuló lőszerellátás lehetővé tette, hogy a tüzéségi előkészítést az átlagos 70—90 löveg és aknavető arcvonalkilométerenkénti sűrűség mellett is rendszerint 60—90 percre tervezzék. A nagy hatótávolságú és nagy űrméretű lövegek kevés száma — gyakran ezek hiánya — miatt, a tüzéségi előkészítés alatt, a tüzcsapások zöme csak az ellenség első állására irányulhatott.

A tüzéség a gyalogság és a harckocsik rohamát általában 2—3 km mélységig — az ellenség első állásának áttörése idején — kísérő tűzösszpontosítással támogatta. Az akkori helyzetben a támogatásnak ez a módszere felelt meg a legjobban, mert a tűzhenger lövéséhez még nem voltak meg a feltételek: az ellenség védelme zömében nem volt összefüggő, továbbá nem volt elegendő tüzéség és a lőszerhelyzet sem volt kedvező.

A Sztálingrádnál bekerített ellenség megsemmisítésekor 1943. januárban, a tüzéség és aknavetők sűrűsége az ellentámadás kezdetéhez viszonyítva közel kétszeresére (120—200) növekedett és jelentősen megjavult a lőszerellátás is. Az ellenség védelmének kiépítettsége pedig megkövetelte, hogy már az első világháborúban is alkalmazott tűzhengerrel támogassák a rohamot. És így a felszámolást ívott harcban a lövészek és harckocsik rohamát 1,5 km mélységig már tűzhengerrel támogatták. Ettől kezdve vált rendszeressé a tűzhenger alkalmazása.

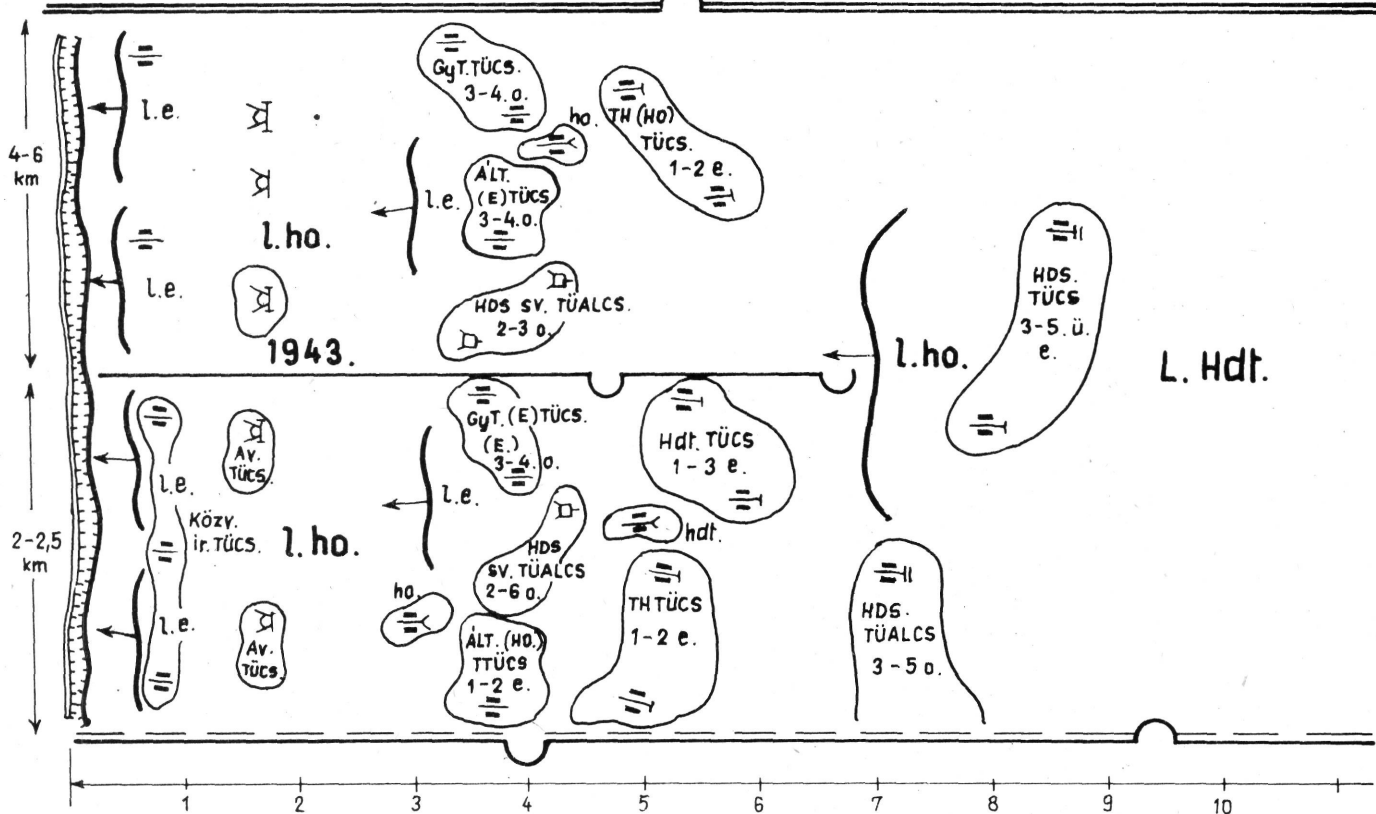
A Moszkva alatti támadó hadműveletekben az ellenség támpont rendszerű, 3—4 km mély védelmének áttöréséhez két, sőt néha több napra volt szükség. A sztálingrádi hadműveletekben, jelentősen kedvezőbb tüzéségi támogatással, a csapatok a 4—5 km mély védelmet legtöbb esetben már fél nap alatt áttörték. Az ellenség védelme teljes mélységének lefogásához azonban a tüzéség még nem rendelkezett megfelelő erő- és eszközmennyiséggel.

A tüzércsapatok tevékenységének javulásában a sztálingrádi ellentámadás-kor jelentős szerepet játszott — a januárban kiadott 03. számú intézkedésen kívül — a Honvédelmi Népbiztoság 1942. november 18-án, a tüzércsapatok vezetésének megjavítására kiadott utasítása.²⁰ Az utasítás a front-, hadsereg-, hadtest-tüzérfőnököket tüzérparancsnoki jogkörrel ruházta fel, melyet hamarosan kiterjesztettek a hadosztály- és dandár-tüzérfőnökökre is. Ezzel növelték a tüzérőnökök felelősségét a tüzéség harci alkalmazásában, melynek következményeként rugalmasabb és így eredményesebb lett a tüzércsapatok vezetése.

19 *Rokosszovszkij*: Velikaja pobjeda na Volge. Moszkva, 1965. 242. o.

20 *Voronov*: Na szluzsbe voennoj. Moszkva, 1963. 275. o.

A TÁBORI TÜZÉRSÉG CSOPORTOSÍTÁSA A NHH TÁMADÓ HADMŰVELETEIBEN 1942. ŐSZÉN és 1943-ban

Az új feladatok felszínre kerülésével azonban érezni lehetett, hogy a tüzérség eddigi harcrendje, vagyis csoportosítása nem felel meg a követelményeknek. Szükségessé vált, hogy minden összefegyvernemi parancsnok — ezredtől felfelé — rendelkezzen tüzércsoporttal. Ugyanis az ezredek támogató tüzércsoportok (melyeket a hadosztályparancsnok szervezett) feladataikat a hadosztályparancsnoktól kapták. Ez lassította a vezetést. 1942-ben, a sztálingrádi ellentámadás idején, a mélységi harcokban, a hadosztályok közelebbi feladatának végrehajtása, vagyis az első állás áttörése után egyes ezredeknek alárendelték a tüzérséget. Ez volt az ezred tüzércsoportok megjelenésének kezdetleges formája, amely a kurszki ellentámadást követően már állandósult is az ezredek harcrendjében.

A moszkvai és sztálingrádi ellentámadásban, valamint az 1943-as téli támadásban, a tüzérség alkalmazása nem volt gördülékeny. A tüzérségi előkészítésből a roham támogatására való áttérésnél a tüzérség tűzében — amíg azt 200—300 méterrel előbbre helyezte — néhány perces szünet állt be. Ebből az ellenség — helyesen — a roham megindulására következtetett és felkészült annak elhárítására.²¹ Következő feladat volt ennek a kellemetlen „jelzés”-nek a kiiktatása, melyet a kurszki támadó hadműveletek idejére meg is szüntettek.

A kurszki ellentámadás időszaka a szovjet tüzérség fejlődésében nemcsak a technika mennyiségi és minőségi növekedését jelentette, hanem a harcászati, hadművelati alkalmazások újabb változását is. Az áttörő tüzérhadtestek és ágyús tüzérhadosztályok számának növelésével megoldódott a tüzérségi erők hatalmas összpontosítása, a tűz döntő irányba való tömörítése és a tüzérség hadművelati manőverezésének problémája. Ehhez nagyban hozzájárult az, hogy 1943-ban befejezték a főparancsnokság tartalékát képező tüzérség teljes gépvonlatásra való átszervezését.

A tüzérség mennyiségének növekedését bizonyítja az ellentámadásban részt vett tüzészerek mennyisége: 1941-ben Moszkvánál 7985, 1942-ben Sztálingrádnál 14 200, 1943-ban Kurszknál 34 000 löveget és aknavetőt vontak össze. Ez a mennyiség 1945-ben Berlinnél 43 600-ra növekedett.

A tüzérség mennyiségének növekedése lehetővé tette, hogy a főirányban támadó lövészezredek általában 3—4 tüzér (aknavető) osztállyal megerősítsék (eddig a lövészezredek tüzérségi megerősítést nem kaptak), melyből tüzércsoportokat képeztek. Ezeket azonban még nem ezred, hanem gyalogságot támogató tüzércsoportnak nevezték.

A lövészhadosztályokat általában 3—4 tüzér- és 2—3 aknavető ezreddel (15—26 osztály) erősítették meg, melyből a hadosztályparancsnok 1—2 ezred erővel rendszerint általános támogató, különleges rendeltetésű és távolharc-tüzércsoportokat, alcsoportokat képezett. Tovább növelték a közvetlen irányzással tűzelő lövegek mennyiségét. Az addigi 4—8 darabbal szemben 18—20 lövegből közvetlen irányzású tüzércsoportokat szerveztek.

1943 második felétől a németek növelték a védelem harcászati mélységét és a hadművelati mélységben előre berendezett védelmi sávokat hoztak létre. Ezek áttörése a tüzérség folyamatos támogatása nélkül lehetetlen lett volna. A folyamatos támogatás érdekében 1943 júliusában felállították a lövészhadtestek közvetlen tüzérségét. Ettől kezdve a lövészhadtestek rendelkeztek tüzércsoporttal, amelyet általában távolharc-, romboló és általános rendeltetésűre osztottak.

A háború eddigi tapasztalata bizonyította, hogy a nagy mennyiségű főparancsnoksági tüzerntartalék ellenére szükséges az összefegyvernemi és a harcokcsihadseregek számára is szervezetszerű tüzérség. Ezért 1943 áprilisában a hadse-

²¹ *Rokosszovszkij*: i. m. 261—268. o.

regekhez ágyús, aknavető (a harcokosi hadseregekhez csak aknavető), páncél-törő és légvédelmi tüzérséget szerveztek.

A hadseregek a szervezetszerű és megerősítésül kapott tüzérségből rendszerint romboló, távolharc- és sorozatvető, valamint aknavetők elleni tüzércsoportokat hoztak létre. Például a Nyugati Front 11. gárdahadseregének tüzércsoportja öt ágyús dandárból és két ágyús ezredből állt.

A minden szinten létrehozott tüzércsoportok növelték az egységek és magasabbegységek önállóságát, továbbá lehetővé tették, hogy az összefegyvernemi parancsnokok közvetlen befolyást gyakoroljanak alárendelt csapataik harcára.

1943-tól — ellentétben az előző időszakkal — a tűzvezetés megkönnyítése és hatásosabb alkalmazása céljából a lövészezredeknél az aknavetőket is csoportokba vonták össze.

Az ilyen szervezésű és mennyiségű tüzérséggel az 1943. évi nyári és őszi támadó hadműveletekben a főirányban általában 240—260, egyes helyeken pedig, mint például a kijevi hadműveletben az 1. Ukrán Front 38. hadseregénél, 6 km-es szakaszon, arcvonal kilométerenként 332 darab löveg- és aknavető sűrűséget lehetett létrehozni.

A lövegsűrűség növekedésével és a tüzérség manőverezésképeségének fokozásával — az ellenség védelmének jelentős erősödése ellenére — meggyorsult a csapatok támadási üteme. A támadás első napján nemcsak a fő védőövet, hanem néha még a második védőövet is sikerült áttörni, mint például a Voronyezi Front 5. gárdahadseregénél a 33. lövészhadtestnek.

Az ellenség védelmének jellege megkövetelte a lövészegek és magasabbegységek támadási sávjának szűkítését. A hadosztályok támadási sávja a sztálingrádi időszak 4—6 km-ével szemben 2—2,5 km-re csökkent. A napi feladat mélységét — amit eddig rendszerint nem rögzítettek — általában 10—14 km-ben határozták meg. Ebben döntő szerepet játszott a harcokosik mennyiségének növekedése mellett a tüzérség fokozódó tűzereje.

A tüzércsoportok állományát minőségileg 60—70%-ban a 120 mm-nél kisebb űrméretű lövegek képezték és ezért nem tudták az ellenség kiépített védelmét az eddigi 70—90 perces tüzérségi előkészítéssel megfelelően rohaméretté tenni. Így nem volt biztosítva nem hogy a második védőöv, de még a fő védőöv teljes lefogása sem. Ezért a tüzérségi előkészítés időtartamát általában 165—175 percre növelték és hosszabbították a tűzcsapások idejét, melyet lehetővé tett a jelentősen megjavult lőszerellátás is. A kijevi hadműveletben, ahol a lövegek és aknavetők arcvonal kilométerenkénti sűrűsége meghaladta a 300 darabot, a tüzérségi előkészítést 60—70 percre csökkentették, de ugyanakkor növelték a tűzcsapások idejét.

Az ellenség védelmének jellege már megkövetelte a roham tűzhengerrel való támogatását. Ezért 1943 nyarán, valamint őszen a támogatás fő módszere 1—2 km mélységig az egyes tűzhenger volt. A továbbiakban a tüzérség kísérő tűzösszpontosítással, majd tűzösszpontosítással támogatta az ellenség védelmének mélységében támadó csapatokat.

A második időszakban lényegében befejeződött a szovjet tüzérség 1942-ben megkezdett gyökeres átszervezése. A szovjet ipar 1943-ban 120 000 löveget és 100 000 aknavetőt bocsátott ki. Tovább tökéletesedett a tüzérség tevékenysége mind az előkészítés, mind a támogatási időszakban.

A legnagyobb pontossággal tervezték meg a tüzérségi előkészítéseket és a roham támogatását. A kurszki ellentámadásban például a tűzhengert 20 percig állandóan fokozódó intenzitással lőtték 600 méter mélységig: 5 percig az első, 10 percig a második és 5 percig a harmadik árokra, majd a továbbiakban kísérő tűzösszpontosítással folytatták a támogatást.

Tüzérség alkalmazása a Nagy Honvédő Háború harmadik időszakában

Az ellenség védelme mélységének növekedése és a támadás folyamatossága mind jobban követelte a tüzérség szünet nélküli támogatását, melyet eddig nem sikerült maradék nélkül megvalósítani. Ezért felül kellett vizsgálni a tüzérség csoportosítási formáit. Ennek megfelelően az 1943-ban kiadott új szabályzat megszüntette a gyalogságot támogató, ütegek és aknavetők elleni, távolharcromboló stb. tüzércsoportokat. Helyettük a harcászati és hadművelleti elveknek és a csapatok szervezési rendszerének megfelelően, ezredtől hadseregig bezárólag, tüzércsoportokat képeztek. Ennek folyományaként 1944-ben a szovjet fegyveres erőknél általánossá vált az ezred-, hadosztály-, a hadtest- és hadsereg-tüzércsoport szervezés. Minden összefegyvernemi parancsnok saját hatáskörébe tartozó tüzércsoporttal rendelkezett.

1944—45-ben a lövészadosztályokat már nem 15—26, hanem 15—34 tüzéres aknavető osztállyal erősítették meg. Ebből az ezredek tüzércsoportok képzésére az addigi 3—4 osztály helyett általában 4—7 osztályt kaptak. Az ilyen erejű tüzérségi megerősítés lehetővé tette, hogy az ezrednél rendszeresen közvetlen irányzású csoportokat szervezzenek. Ugyancsak általánossá vált a lövész-ezredeknel az aknavetőcsoportok szervezése is. (Lásd: 3. sz. melléklet.)

Az ellenség védelme szilárdságának, valamint a támadás ütemének fokozása szükségessé tette, hogy a védelem áttöréséhez és a siker kifejlesztéséhez hatalmas mennyiségű tüzérséget csoportosítsanak. A belorusziai hadműveletben részt vevő négy front e célból a főparancsnokság tartalékából tizenhárom áttörő tüzérhadosztályt kapott.

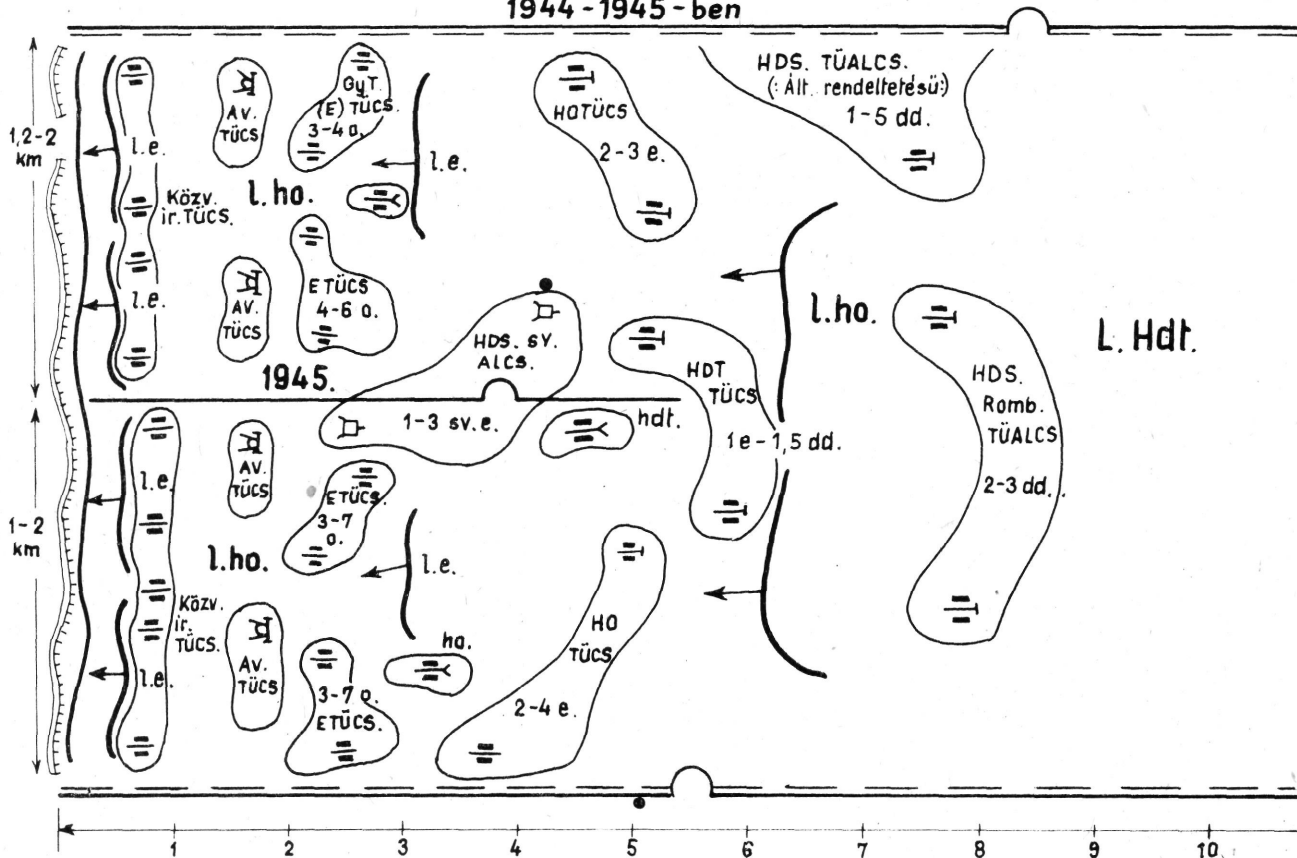
Csak az 1. Belorusz Fronthoz vasúti szállítással több mint 67 hadművelati lépcső érkezett tüzérséggel együtt, továbbá 69 tüzérezredet csoportosítottak át a front szárnyairól.

A 3. Belorusz Front 11. gárdahadserege, megerősítésként, két tüzérhadosztályt és négy önálló tüzérandárt kapott. A hadsereg a 8 km-es sávjának peremvonala 185 löveget különített ki közvetlen irányzásra. Ezen kívül minden első lépcsőben levő ezred tüzércsoportjából — a mélységi harcok idejére — az első lépcsőben támadó lövészászlóaljokhoz egy-egy tüzérosztályt különítettek ki. Ez biztosította a szoros együttműködést a gyalogsággal a védelem mélységében levő támpontok leküzdésében. A hadseregnél hadosztály-tüzércsoportokat nem szerveztek, hanem a hadtestek áttörő tüzércsoportjaik egy részéből áttörő tüzéralcsoportokat különítettek ki a hadtestek főirányában támadó hadosztályok támogatására. A nagy űrméretű lövegek pedig a hadtest tüzéparancsnok kezében maradtak.

A hadsereg-tüzércsoport sorozatvető (M—8, M—13, M—31) és távolharc-csoportból állt, amelynek parancsnoka az áttörő tüzérhadosztály parancsnoka volt. A tüzérhadosztály parancsnoka pedig a hadtest-tüzércsoportnak volt a parancsnoka. Ez a példa szemlélteti, hogy egyes parancsnokok — mint például a 3. Belorusz Front 11. hadseregének parancsnoka — annak ellenére, hogy a szovjet fegyveres erőknél megjelentek az áttörő tüzérhadosztályok és hadtestek, továbbra is létrehoztak speciális áttörő tüzércsoportokat. Tekintve, hogy együttműködésük a roham megindulása után erősen meggyengült, nem gyökereztek meg, hanem csak elvétve szerepeltek egy-két hadműveletben.

Az ellenség védelme szilárdságának fokozódása szükségessé tette a főcsapás irányában a lövészadosztályok tömörítését és támadási sávjaik 1—2 km-re való csökkentését, valamint az általános arcvonalkilométerenkénti lövegsűrűség növelését. A belorusziai és a visztula—oderai hadműveletekben a lövegek és akna-

A TÁBORI TŰZÉRSÉG CSOPORTOSÍTÁSA A NHH TÁMADÓ HADMŰVELETEIBEN 1944 - 1945 - ben

vetők mennyisége meghaladta a 30 000, illetve a 35 000, a berlini hadműveletben a 40 000 darabot.

A lövegek és aknavetők arcvonalkilométerenkénti sűrűsége a főcsapások irányában Belorussziában és a visztula—oderai hadműveletben elérte a 250—270, egyes irányokban a 300, a berlini hadműveletben pedig a 270—300, egyes irányokban a 350 darabot is.

1944-ben a lövegsűrűség növekedése ellenére a tüzérségi előkészítések idejét — mivel általában kevés volt a gyalogságot közvetlenül támogató harcokcsi — úgy módosították, hogy a tűzcsapásokra fordított időt az eddigi 15—30 percről 40—65-re növelték.

A színlelt (megtévesztő) tűzáthelyezéseknél a szovjet csapatok eddig nem alkalmazott, új módszert vezettek be. A megtévesztő tűzáthelyezéskor a lövészek bábukat emeltek fel és hurrá kiáltással, valamint a géppuskák tüzeinek megnyitásával rohamot imitáltak. A tüzérség 50%-a pedig felkészült a meglepő tűzmegnyitásra. Az ilyen módszerrel alkalmazott megtévesztő tűzáthelyezések beváltak a hozzájuk fűzött reményeket, mert a német gyalogság kijött a fedezékekből és lőtte a felemelt bábukat, ugyanakkor a tüzérség hatalmas tűzcsapást zúdított rájuk.

A gyalogság és harcokcsik rohamát 1,5—2 km-ig egyes és kettős tűzhengerrel, a továbbiakban kísérő tűzösszpontosítással és tűzösszpontosítással támogatták. Az ellenség figyelésének vakítására a tűzhenger előtt 700—800 m-re ködfüggőnyt lőttek.

A belorussziai hadműveletben az 1. Balti és az 1. Belorusz Frontnál a tüzérségi támogatást az erdős-mocsaras terepen 1—1,5 km mélységig a tűzhenger és kísérő tűzösszpontosítás együttes alkalmazásával, a 2. és 3. Belorusz Frontnál pedig kettős tűzhengerrel oldották meg. A iasi—kisinyovi hadműveletben a 2. Ukrán Frontnál 1,5—2 km mélységig kettős tűzhengerrel, a 3. Ukrán Frontnál egyes tűzhengerrel és kísérő tűzösszpontosítással támogatta a tüzérség a csapatok rohamát. Az 1,5—2 km mélységet követően mindenütt kísérő tűzösszpontosítást és a továbbiakban pedig tűzösszpontosítást lőtt a tüzérség.

A szovjet tüzérség 1944-ben több esetben — az ellenség megtévesztésére, hogy a tűz intenzitásából ne következethessen roham megindulására — új módszert alkalmazott. A tüzérségi előkészítés végéről elhagyták a szokásos tűzcsapást és az ellenség védelmének rombolását, vagyis az élőőr és tüzeszközök lefogását egy időben, azonos tűznemmel hajtották végre a teljes mélységig. Majd a gyalogság és a harcokcsik előremozgásától függően, rövid ugrásokkal, tűzhenger-szerűen kísérték a támadó csapatokat. Ezt „kúszó” módszernek nevezték, igen jól bevált, de a nagy lőszerfogyasztás és a tűz nehéz, bonyolult vezetése miatt nem vált általánossá.

A németek 1945-ben a szovjet csapatok megtévesztésére kivonták erőiket a fővédőv első állásából és csak a roham megindulásakor szállták meg. Ennek megakadályozására a szovjet parancsnokok a főerők támadásának megindulása előtt előrevetett zászlóaljakat alkalmaztak. Ehhez a tüzérség előkészítését két változatban tervezték meg:

a) amikor az előrevetett zászlóaljak ténykedése lehetőséget adott a támadás azonnali megindulásához. Ez esetben 25 perces tűzcsapás után az előrevetett zászlóaljakat egyenként 2—3 tüzérezred 60 percig, 1,5—2 km mélységig egyes tűzhengerrel kísérte. Ezt követően megindult a főerők támadása, melyet a tüzérség kettős tűzhengerrel támogatott. Ezzel a módszerrel például az 1. Belorusz Front 8. gárdahadserégének 29. lövészhadtesténél a visztula—oderai hadműveletben 1173 vagon lőszeret takarítottak meg;

b) amikor az előrevetett zászlóaljak támadása nem sikerült. Ez esetben az

összes tüzércsoportok 25 perces tűzcsapás után folytatták a 70 percre tervezett tüzéségi előkészítést: 20 perc ismételt tűzcsapás, 30 perc lefogás és rombolás módszeres tüzeléssel, majd ismét 20 perc tűzcsapás. A rohamot 2,5—3 km mélységig kettős tüzhengerrel, a továbbiakban a gyalogság és a harckocsik kísérését 5—6 km mélységig kísérő tűzösszpontosítással támogatták. Ilyen volt például az 1. Belorusz Front 61. hadseregénél.

A visztula—oderai hadműveletben az 1. Belorusz Frontnál a gyalogság és a harckocsik harcának biztosítására nem a feladatok jellege szerint, hanem a harcászati elveknek megfelelően hoztak létre hadsereg-, hadtest-, hadosztály- és ezred-tüzércsoportokat.

Az 1. Belorusz Front 8. gárdahadseregénél a front-tüzérparancsnok utasítására a 6. áttörő tüzerhadtest parancsnoka vezetésével három hadsereg-tüzércsoportot kellett létrehozni, távolharc-, áttörő- és sorozatvető tüzércsoportot. Állományukba 12 tüzerdandár, 1 tüzerézred és 1 osztály tartozott, összesen 488 db 122 mm-es és ennél nagyobb űrméretű löveggel, akna- és sorozatvetővel, továbbá 108 darab M—30-as kerettel.²²

Az 1. Ukrán Frontnál 100—100 lövegből — köztük nagyteljesítményűekkel — hadosztály-, ezredenként 13—16 tüzerosztályból 140—180 löveggel ezred-, továbbá 220—250 löveggel hadsereg-tüzércsoportokat szerveztek. Ekkor az 1. Ukrán Frontnál a lövészhadtestek zöménél nem hoztak létre hadtest-tüzércsoportot. A tüzéség csoportosítása azonban a támadás folyamán változott. A harckoc folyamán a hadsereg-tüzércsoportok egyes részei átalárendelésre kerültek és menet közben hoztak létre hadtest-tüzércsoportokat is.

A közvetlen irányzásra kijelölt lövegeket a 8. gárdahadseregénél és a 62. hadseregénél hadosztály, illetve hadtest, a 33. hadseregénél pedig hadsereg méretben összpontosították közvetlen irányzású tüzércsoportokba.

Ilyen és ehhez hasonló alkalmazási változatok más hadműveletekben is előfordultak. Vagyis sablonmentesen igyekeztek a tüzéséget alkalmazni.

Az 1. Ukrán Frontnál a tüzéségi előkészítés időtartamát 107 percben állapították meg: 15 perc tűzcsapás, 40 perc lefogás és rombolás, 7 perc tűzcsapás, 30 perc újabb lefogás és rombolás, 15 perc megismételt tűzcsapás. A gyalogság és harckocsik harcának kísérését ugyanúgy tervezték meg, mint az 1. Belorusz Frontnál. A tüzéségi feladatul kapta, hogy legyen készen tüzéségi előkészítésre, vagy az előrevetett zászlóaljnak eredményétől függően a gyalogság támogatására, ha pedig szükséges, 7 perc időtartammal, az ellenség ellen-előkészítésének elfojtására.

A tüzéségi előkészítés időtartama 1944-ig (a nagyobb löveg- és lőszermeny-nyiség mellett) 60—90 percről 100—140, egyes esetekben 160 percre növekedett. Erre azért volt szükség, mert az ellenség védelmének kiépítettsége és berendezettsége tökéletesedett, ami a háború utolsó évében egyre tovább fokozódott.

A lőszerhelyzet és a hatalmas (250—300, egyes hadműveletekben 350—400 arcvonal kilométerenkénti löveg- és aknavető sűrűség lehetővé tette, hogy a fontosabb hadműveletekben a meglepés biztosítására a tüzéségi előkészítés idejét 20—65 perces tűzcsapásra korlátozzák, melyben eredményesen alkalmazták a sorozatvető tüzéséget²³ és a légierőt is.

A háború folyamán a berlini hadműveletben vonták össze a legnagyobb mennyiségű tüzéséget. Az 1. és 2. Belorusz, valamint az 1. Ukrán Frontnál összesen több mint 45 000 löveget, aknavetőt összpontosítottak. Legjobban az 1. Belorusz Frontot erősítették meg, amelynek alárendelték a főparancsnokság

²² Szanati J.: A reaktív tüzéség fejlődése és harci alkalmazása a második világháborúban. Honvédelem, 1968. 1. sz. 94. o.

²³ Uo. 92—98. o.

tartalékából a 3., 4. és a 6. áttörő tüzérhadtestet, a 6. és a 22. áttörő tüzérhadosztályt, két sorozatvető hadosztályt, valamint ötvenkilenc önálló dandárt, ezredet és osztályt.

*Tábori lövegek és aknavetők megoszlása a három frontnál
(a légvédelmi lövegek nélkül)*

Frontok	Aknavető 81—160 mm	Löveg 45—305 mm	Sorozatvető		Összesen: löveg, aknavető, kilövő és keret
			kilövő	keret	
2. Belorusz	3 567	5 061	339	488	9 455
1. Belorusz	7 288	9 697	737	779	18 501
1. Ukrán	6 638	8 012	544	518	15 712
Összesen:	17 493	22 770	1620	1785	43 668

Tüzércsoportokat a szervezési-harcászati elveknek megfelelően ezredtől hadseregig minden szinten létrehoztak, gyakran még a második lépcsőben levő ezredeknél is (a 2. Belorusz Frontnál). Ezáltal nem kellett átalárendelést eszközölni a harcbevetéskor, amely megkönnyítette a tüzérség vezetését és a gyalogsággal való együttműködést.

E hadműveletben teljes mértékben beigazolódott, hogy a sorozatvető tüzérséget — melynek harcászati-technikai jellegéből adódóan rendkívül szorosan együtt kell működnie a gyalogsággal — nem célszerű hadsereg tüzércsoportba beosztani.

A berlini hadműveletben az előző hadművelethez hasonlóan tervezték meg a tüzérség alkalmazását. Az 1. Belorusz Frontnál például az előrevetett zászlóaljok után a főerők is támadásba lendültek. A lefogás mélysége elérte a 10—12 km-t. A tüzérség 2 km mélységig kettős, majd ezt követően további 2 km-en egyes tűzhengerrel támogatta a gyalogságot és a harckocsikat. 1945-ben a roham támogatásának fő módszere a kettős tűzhenger volt. Ettől eltérően történt az 1. Ukrán Frontnál, ahol a szovjet csapatoknak a Neisse folyón való erőszakos átkelésével egyetemben kellett áttörniük a németek védelmét. Ezért a tüzérségi előkészítés idejét (jelentősen növelve) 145 percre tervezték, amelyből 40 percet a folyón való átkelés előkészítésére, 60 percet az átkelés támogatására, 45 percet az átkelés utáni roham előkészítésére fordítottak. A roham támogatása az erdős terep miatt kísérő tűzösszpontosítással, a továbbiakban pedig tűzösszpontosítással történt.

Egyes hadműveletekben, mint például a kelet-poroszországi, a 3. Belorusz Frontnál, a terep és az ellenség védelmének jellege miatt a gyalogságot és a harckocsikat 1800 méterig kísérő tűzösszpontosítással, a 2. Belorusz Frontnál pedig 1,5—2 km-ig kettős tűzhengerrel, majd kísérő tűzösszpontosítással támogatták.

A 3. Belorusz Frontnál a kísérő tűzösszpontosítással való támogatás a tavakkal, folyókkal, csatornákkal telített és erdőkkel, dombokkal átszegdelt terep miatt eltért az általánostól. A kísérő tűzösszpontosítás 1800 méteres mélységé-

ben három 500 méteres sávot és minden sávban két tűzősszpontositási terepszakaszt jelöltek ki. A roham megindulásakor a tűzéség mindkét terepszakaszt lőtte, és pedig az elsőt tűzcsapással, a másodikat módszeres tűzzel. Amikor a gyalogság felzárkózott a terepszakaszhoz, a tűzéség, a tűznemeket váltakoztatva, a következő sávba helyezte a tüzet. „Szépséghibája” az volt, hogy a tüzet a terepszakaszokról nem minden esetben a gyalogság jelzésére, hanem előre meghatározott időken helyezték át. Ez nehezítette a gyalogság és a tűzéség együttműködését, valamint korlátozta a lövészcsapatok kezdeményezését, rugalmasságát.

Az ellenség ellenelőképzésének elhárítására — amennyiben várható volt — a hadseregpáncsok rendszerint felkészültek. A 2. Belorusz Front 2. csapásmérő hadseregénél például az elhárítás tervében 3 perces tűzcsapás, 17 perces módszeres tűz és 5 perces ismételt tűzcsapás szerepelt, 0,3—0,4 lőszerjavadalmazás felhasználásával.

Az erősen megerősített védelem elleni tűzéségi támadásnál különböző változatok valósultak meg. A Königsberg ellen 800 méter széles sávban támadó 235. lövészadosztály rohamát például 180 perces tűzéségi előkészítés vezette be. A hadosztály támadását 1600 méterig kettős tűzhengerrel kísérték. A tűzát helyezés a fő terepszakaszon a gyalogság jelzésére, a közbeesőkön pedig a meghatározott idő elteltével történt.

A létrehozott rohamosztagokat 4—6 db 100 mm-en felüli löveggel, a lövészszázadokat 1—2 üteggel erősítették meg.

A szövetséges hadseregek csapatainál az 1. kanadai hadsereg 30. gyaloghadtetének sávjában, ahol a németek védelme megerősített volt, ötórás tűzéségi és légi előkészítést alkalmaztak. Az erődítmények rombolására négy órát fordítottak. Hasonló volt a helyzet 1944. október 1-én a Wurm folyónál, ahol a támadást négyórás tűzéségi előkészítés előzte meg, melyet kilencven perces légibombázás követett. Az arcvonalkilométerenkénti lövegsűrűség a főcsapások irányában rendszerint elérte a 100—130 darabot. De néhol csak 40—50 volt, mint például a 9. tábori hadsereg sávjában 1945. február 23-án a Ruhr folyón való átkeléskor, ahol a tűzéségi előkészítés is mindössze 45 percig tartott.

Lényegesen több volt a lövegmennyiség a 21. hadseregcsoport 30. gyaloghadtetének 1944. szeptember 17-én Eindhoven irányában végrehajtott támadásánál, ahol az arcvonalkilométerenkénti lövegsűrűség elérte a 200 darabot. A hadtest rohamát 6 km mélységig (mélyebben, mint a szovjet hadseregnél) tűzhengerrel támogatták. Ez azonban nem volt jellemző.

A főcsapás irányában támadó gyaloghadosztályok a németek védelmének jellegétől függően 1,5—4 km széles sávban támadtak. Ahol a védelem jellege megkövetelte, viszonylag keskeny szakaszon nagymennyiségű löveget vontak össze. Például a 2. angol hadsereg hollandiai és az 5. amerikai hadsereg Cassinói hadműveletében mintegy 2—2 km-es szakaszon a lövegsűrűség arcvonalkilométerenként elérte a 400 db-ot.

A gyalogság és harcokcsik támogatásának gyakoribb módszere a kevesebb lőszerfogyasztást igénylő kísérő tűzősszpontositás volt. De ahol a németek védelmének kiépítettsége megkövetelte, alkalmazták a tűzhengert is. A támogatás mélysége általában nem haladta meg a 6 km-t.

*

A nagy támadó hadműveletekben, az áttörések megvalósításában, döntő szerep jutott a hadseregek és frontok gyorscsoportjainak, melyeket — bár gyen-

gébb összetételben — már Moszkvánál és Sztálingrádnál is sikeresen alkalmaztak.

A gyorscsoport bevetését azok az összefegyvernemi hadművelleti (harcászati) magasabbegységek biztosították, amelyek sávjában ütközetbe vetésre kerültek.

A moszkvai és a sztálingrádi ellentámadás idején az ellenség védelmének legelőbből adódóan a gyorscsapatok bevetésénél néhány perces tűzcsapás is megfelelt.

1943-ban az ellenség mély védelmi rendszerében a gyorscsoportokat csak fokozott tűzérési biztosítással lehetett ütközetbe vetni. Kurszknál a harckocsihadseregek kevésbé sikeres alkalmazásának okai között éppen a nem megfelelően előkészített tűzérési biztosítás és támogatás szerepelt. Eredményesebb volt az alkalmazásuk a bjelgorod—harkovi támadó hadművelletben, ahol az ellenség harcászati mélységének áttörésében csak a gyorscsoportok előrevetett osztagai vettek részt, melyeket megfelelően támogattak tűzéréssel.

A Ivov—szandomiri hadművelletben a gyorscsoportok ütközetbe vetésének biztosítására az összefegyvernemi hadseregek parancsnokai 220—260 löveget különítettek ki. Az ütközetbe vetést 8—12 km mélységben több terepszakaszra tervezték meg. A tűzérési részével le kellett fogni az ellenség ütegeit és el kellett háritani annak ellenlökéseit. Egy részével biztosítani kellett a bevetésre kerülő csapatok szárnyait, valamint a bevetés terepszakasza előtt 8—16 kilométerre kísérő tűzösszpontosítással és tűzösszpontosítással támogatni az előre nyomuló csapatokat.

A iasi—kisinyovi hadművelletben a 6. harckocsihadsereg ütközetbe vetését öt ágyús dandár (170 löveg), a 18. harckocsihadtestét három ágyús dandár biztosította.

A visztula—oderai és a berlini hadművelletben tovább fokozták a gyorscsoportok tűzérési biztosítását. A frontoknál a bevetés biztosítására és támogatására egy-egy vadászbombázó repülőhadosztályt is kijelöltek.

A harckocsihadseregek, a hadművelleti mélységben folyó tevékenységük biztosítására, az áttörő tüzérhadosztályokból tüzérdandárokat kaptak.

A szovjet hadsereg tábori tűzérésének alkalmazása a magyarországi támadó hadműveletekben

Tekintettel arra, hogy e tanulmány Magyarországon jelenik meg, illőnek tartjuk, hogy néhány sorban kitérjünk a Magyarországon is harcolt 2. és 3. Ukrán Front tüzércsapatok alkalmazásának jellemzőire.

A magyarországi hadműveletek — mint ismeretes — a szovjet—német arcvonal déli szárnyán, hadászatiilag másodrendű irányban folytak. Ezért a lövészcsapatok más fegyvernemi csapatokkal való megerősítése messze elmaradt a hadászati főirányban harcolókéval. Ennek következtében az arcvonalakilométerenkénti erő- és eszközmennyiség, így a tűzérési eszközök is, vagyis a löveg- és aknavetőőrűség — egy esetet kivéve — meg sem közelítette a főirányban harcoló csapatokét.

Ha összevetjük a hadászati főirányban és a hadászatiilag másodrendű irányban harcolt frontok löveg- és aknavetőmennyiségét, láthatjuk a táblázatban, hogy a Magyarország területén tevékenykedett frontok jelentősen gyengébben voltak ellátva tűzérési eszközökkel.

Tevékenység helye	Frontok	Mikor	Löveg- és aknavetőmennyiségek (db)
Hadászatiilag másodrendű irányban ²⁴	2. Ukrán Front	1944. október—december	7000—7860
	3. Ukrán Front	1944. október—december	3977—5886
Hadászati főirányban ²⁵	2. Belorusz Front	1945. január közepe	14 720
	3. Belorusz Front	1945. január közepe	11 351

A debreceni hadműveletben (1944. október 6—28-ig) a 2. Ukrán Front csapatai széles arcvonalon támadtak. A főcsapás irányában a front első lépcsőjében a 6. gárda-harcokoszahadsereg, a Plijev lovas-gépesített csoport és az 53. összefegyvernemi hadsereg támadott. A támadás október 6-án reggel, rövid tüzérségi és légi előkészítés után kezdődött.

Az 53. hadsereg csapatai 30 perces tüzérségi előkészítés (25 perc módszeres tűz, 5 perc tűzcsapás) után mentek át támadásba. A tüzérségi löveg- és aknavető-sűrűség arcvonalankilóméterenként a főcsapás irányában 22 darab volt.²⁶ A tüzérség a gyalogság és a harcokoszik rohamát az ez ideig ritkán alkalmazott, nagy lőszerfogyasztást igénylő, fokozatosan erősödő „kúszó” tüzérséggel támogatta. A németek fő védővénék áttörésekor a főirányban ütközetbe vetésre került a 18. harcokoszihadtest, melynek ütközetbe vetését a bevetési terepszakasz területén harcoló lövészhadtest tüzérsége biztosította. Ezt követően az áttörésbe előrevonták a Plijev lovas-gépesített csoportot, amely egy megkerülő manőverrel áttört Debrecen térségébe és ezzel nyugatról átkarolta az ellenség debreceni csoportosítását.

Jelentősen nagyobb mennyiségű tüzérség vett részt a németek Nagyszalonta (Salonta) körzetéből indított ellencsapásának elhárításában. E célból 1944. október 9—13-ig a 7. gárdahadsereg magasabbegységeit Marosvásárhely (Tirgu-Mureş), a 16. áttörő tüzérhadosztályt pedig Kolozsvár (Cluj) körzetéből Belényes (Beius)—Nagyvárad (Oradea)—Tenke (Tinca) körzetébe csoportosították át. A tüzérség Belényes (Nagyvárad DK 50 km) körzetébe érve szétbontakozott és október 12-én biztosította a 33. lövészhadtest ütközetbe vetését, amely a 6. harcokoszihadserggel és a lovas-gépesített csoport csapataival szétverte a németek nagyváradi csoportosítását és október 12-én felszabadították Nagyváradot, mellyel megnyílt az út Debrecen irányába.

A tüzércsapatok 350 km-es manőverének eredményeként 47 löveg és aknavető arcvonalankilóméterenkénti sűrűséget hoztak létre, mellyel október 19-től 23-ig elhárították a német csapatok ellencsapását.

A németek Szolnok körzetéből mért ellencsapása következtében az 53. összefegyvernemi hadsereg csapatai Mezőtúr körzetében válságos helyzetbe kerültek. Ezért a 7. gárdahadsereg részeit, valamint egy áttörő tüzérhadosztályt, két páncéltörő dandárt és egy páncéltörő ezredet csoportosították át Mezőtúr körzeté-

²⁴ Szovjetszkaja Artyillerija v Velikoj Otyeszecstvennoj Vojne 1941—1945. Moszkva, 1960. 530 o.

²⁵ Uo. 591. o.

²⁶ Uo. 531. o.

be. Ezek a csapatok október 19-ről 20-ra virradóra 150 km-es menetet hajtottak végre és 22-én reggel ütközetbe léptek a németek harcokcsitámadásának elhárítására. Az átcsoportosított csapatok erős csapásokat mértek a németek ellen-csapást mérő csoportosítására, azonban az ellencsapás elhárítására (október 19-től 23-ig) még Mezőtúr körzetébe kellett irányítani és harcbevetni egy áttörő tüzérhadosztályt, egy pán céltörő dandárt és egy pán céltörő ezredet. A hatalmas tüzércsoport létrehozásával mért nagyerejű tüzcsapásokkal elhárították a németek ellencsapását. A szovjet csapatok október 23-án elfoglalták Debrecent és október végére kijutottak a Tiszához, miközben kemény harcokat vívtak a németek Budapest körzetébe visszavonuló csapataival. A debreceni hadműveletben a német csapatok szétverésében hatalmas szerepet játszott a tüzércsapatokkal való magas szintű manőverezés.

A debreceni hadművelet eredményeként felszabadult Magyarország területének jelentős része és kedvező feltételek keletkeztek a támadás továbbfejlesztésére Budapest irányába.

A szovjet hadvezetés október 29-ére Tószegnél, a csapatoknak a Tiszán való átkelése biztosítására, 550 tüzérségi eszközt vont össze, melyek nyílt tüzelőállásból támogatták az átkelő csapatokat. A lövegek és aknavetők arcvonalkilométerenkénti sűrűsége 45, ugyanakkor a 7. gárdahadsereg más magasabbegységeinél, mint például a 25. gárda-lövészhadtest sávjában, összesen 23 darab volt.²⁷ A front balszárny-csapatái október végére széles arcvonalon átkeltek a Tiszán és mintegy 100 km széles, 90 km mély hídfőt foglaltak.

A budapesti hadművelet (1944. október 29—1945. február 13.).

A debreceni hadművelet befejezése után a szovjet főparancsnokság a következő elhatározást hozta: A 2. Ukrán Front erőivel Budapest általános irányban határozott csapást mérve szét kell verni az ellenség Duna—Tisza között összpontosított erőit és birtokba kell venni Budapestet.

A gyors támadást diktálta a Magyarországon kialakult politikai helyzet is.²⁸ Budapest gyors elfoglalása Magyarországnak a háborúból való gyors kilépését eredményezhette volna.

A szovjet hadvezetés *a budapesti hadművelet első szakaszában* (1944. október 29—november 26.) már erősebb tüzérségi csoportosításokat hozott létre. A 2. Ukrán Front tüzérségének 70%-a a 46. hadsereg, a 7. gárdahadsereg és az 53. hadsereg állományában volt.

A 46. hadsereg magasabbegységei október 29-én 30 perces tüzérségi előkészítés (5 perc tüzcsapás, 20 perc módszeres tűz és ismét 5 perc tüzcsapás) után mentek át támadásba az ellenség hevenyészett védelme ellen, ahol a lövegek és aknavetők arcvonalkilométerenkénti sűrűsége a 37. lövészhadtest sávjában elérte a 28 darabot. A 10. lövészhadtest sávjában például az ellenség védelmének jellege miatt nem terveztek tüzérségi előkészítést, csupán a roham előtt mértek 5 perces tüzcsapást. Ezt követően, az ellenség védelmének áttörése után, ütközetbe vetésre került a 2. gárda-gépesített hadtest, melynek bevetését egy könnyű tüzérdandár, a hadseregközvetlen tüzérség egy ágyús dandára, egy gárda-aknavetőezred és egy önálló légvédelmi tüzérhadosztály biztosította.

Ez a viszonylag erős tüzérség az ellenség védelme hadműveleti mélységében biztosította a gépesített hadtestet feladatának teljesítésében, valamint a németek Budapest DK irányából mért erős ellencsapásának elhárítását. A gyakori eső és a ködös idő erősen korlátozta a látási viszonyokat, ezért a támadó szovjet csapatok tüzérségének 70%-a nyílt tüzelőállásból, valamint közvetlen irányzású tüzérelőseggel támogatta a gyalogság és a harcokcsik harcát.

²⁷ Uo. 537., 554. o.

²⁸ *Óvedei Ignác: A budai vár és a debreceni csata.* Budapest, 1970. 146—165. o.

Ebben az időben a 7. gárdahadsereg szívós harcot folytatott a tiszai hídfő kiszélesítéséért és elfoglalta Szolnokot. Az ellenség erős ellenállása szükségessé tette, hogy a hadsereg sávjába egy tüzerhadosztályt és egy sorozatvető ezredet csoportosítsanak át. Ennek következtében a hadsereg főcsapásának irányában — melyet a 25. és 27. gárda-lövészhadtestek mértek — a lövegek és aknavetők arcvonalkilométerenkénti sűrűsége elérte a 100—130 darabot.

A szovjet csapatok november 11-én 20 perces tüzérségi előkészítés után (5 perc tűzcsapás az ellenség peremvonalára és a védelem közeli mélységében levő célokra, 10 perc tűzcsapás a védelem egész mélységére, 5 perc tűzcsapás a peremvonalra) mentek át rohamba és támadásukat a tüzérség 45 percig kísérő tűzösszpontosítással támogatta.

A 2. és 4. gárda-gépesített hadtestek ütközetbe vetését a 41. gárda- és a 61. ágyús tüzerdandár biztosította. A tüzérségi tűzhelyesbítéseket, vagyis a tüzérség vezetését harcokocsikból, rádión keresztül valósították meg.

A budapesti hadművelet második szakaszában (1944. december 5—19-ig) a 2. Ukrán Front 46., 4. gárda-, 53. hadserege és 6. harcokocsihadserege áttörte a németek védelmét Hatvan körzetében és ugyanakkor a 3. Ukrán Front 54. hadserege és 4. gárdahadserege Budapest D-en erőszakos átkelést hajtott végre a Dunán, szétverte a német csapatok csoportosítását és kijutott a Balaton és a Velencei-tó körzetébe.

A 7. gárdahadsereg a 2. Ukrán Front első lépcsőjében és főcsapásának irányában Vác É területéről Komárom általános irányba támadott; a hadsereg első lépcsőjében a főirányban támadó 25. és 30. gárda-lövészhadtestet egy áttörő tüzerhadosztállyal erősítették meg, így az áttörés szakaszán igen nagy (212 löveg és aknavető) arcvonalkilométerenkénti sűrűséget hoztak létre 76 mm-es és ennél nagyobb űrméretű lövegekből. Ez a sűrűség a 30. gárda-lövészhadtest sávjában elérte a 228 darabot. Ez volt a magyarországi hadműveletekben a legnagyobb tüzérségi arcvonalkilométerenkénti lövegsűrűség.²⁹ A szovjet csapatok 50 perces tüzérségi előkészítés után (5 perc tűzcsapás a peremvonalra, 25 perc módszeres tűz, 10 perc tűzcsapás az ellenséges ütegekre, majd 10 perc tűzcsapás a peremvonalra) mentek át támadásba. E hadműveletben új vonásként jelent meg, hogy az utolsó tűzcsapás nem 10, hanem 15 perces volt, vagyis a roham megkezdése után még 5 percig folytatódott, de nem a peremvonalra, hanem az ellenség védelmének mélységébe. Ezzel a módszerrel kiiktatták azt a tűzszünetet, amely a tüzérségi előkészítés befejezése és a roham támogatásának megkezdése között elvileg és gyakorlatilag is fennállt. A december 5-én megindult rohamot a tüzérség a terepszakaszról terepszakaszra történő kísérő tűzösszpontosítás módszerével támogatta.

A terepszakaszok közötti távolság 200—250 méter volt, melyet 30—40 percig lőtt a tüzérség, majd a következő terepszakaszra helyezte tüzét. Az ellenség védelmének mélységében a tüzérség biztosította a 6. harcokocsihadsereg ütközetbe vetését, amely befejezte a védelem harcászati mélységének áttörését.

A 46. hadsereg sávjában Budapest D-en az átkelés szakaszára a 2324 lövegből és aknavetőből 1300 darabot vontak össze, amely arcvonalkilométerenkénti 152 löveg- és aknavető-sűrűséget biztosított.

A hadművelet harmadik szakasza (1944. december 20-tól 30-ig). A 2. és 3. Ukrán Front 1944. december 26-án bekerítette az ellenség 180 000 fős budapesti csoportosítását, az ország fővárosát. Ebben az időben a 46. hadsereg, valamint nagymennyiségű tüzer magasabbegység és egység a 2. Ukrán Front alárendeltségéből a 3. Ukrán Front alárendeltségébe került.

²⁹ Szovjetszkaja Artyillerija v Velikoj Otyecsesztvennoj Vojne 1941—1945. I. m. 558. o.

A 46. és a 4. gárdahadseregek sávjában jelentős mennyiségű tüzérségi eszközt vontak össze és a 46. hadseregnél a főcsapás irányában 6 km-es szakaszon 152, a 4. gárdahadsereg sávjában szintén 6 km-es szakaszon 182 löveg- és aknavető-sűrűséget hoztak létre egy arcvonalkilométerre. Ezzel a löveg- és aknavető-mennyiséggel a tüzérségi előkészítés idején megbízhatóan le tudták fogni az ellenség védelmét 10—13 km mélyséig,³⁰ melyben Székesfehérvár is bent foglaltatott. Az ellenség megtévesztésére nagy mennyiségben alkalmaztak löveg-maketteket, melyeket vándorlövegek tüzelésével álcáztak, s melyekre a németek gyakran heves tüzérségi tüzet zúdítottak.

1944. december 20-án 10.00-kor a 4. gárdahadsereg, a 46. hadsereg sávjában megkezdte a 65—40 perces tüzérségi előkészítést. A gyalogság és a harckocsik rohamát terepszakaszról terepszakaszra lőtt kísérő tűzösszpontosítással támogatták. Minden terepszakaszra 2—3 perces tűzcsapást mértek és 5—7 perces módszeres tüzet vezettek. Az első nap az ellenség védelmében 6 kilométert nyomultak előre. A következő nap a tüzérség fő feladata volt a hadsereg és a front gyorsan mozgó csoportja bevetésének biztosítása. 1944. december 20-án a 10. lövészhadtest sávjában a 46. hadsereg gyorsanmozgó csoportja, a 2. gárda-gépesített hadtest, 22-én pedig a 18. harckocsihadtest, a front gyorsanmozgó csoportja került bevetésre. Az erő- és eszközsűrűség a már ismert okokból kifolyólag igen alacsony volt. A 46. hadsereg áttörési szakaszán pl. egy arcvonalkilométeren mindössze 99 löveget és aknavetőt összpontosítottak. Valamivel jobb volt a helyzet a 4. gárdahadseregnél. Itt egy arcvonalkilométeren a főcsapás irányában 160 darabos löveg- és aknavető-sűrűséget hoztak létre.³¹ A 3. Ukrán Front 105 km-es sávjában a 76 mm feletti űrméretű lövegekből az átlagos arcvonalkilométerenkénti löveg- és aknavető-sűrűség 14,5 volt.³² A lőszerhiány következtében a felhasználást minimálisra korlátozták. A hadművelet első napjára 0,5, a tüzérségi előkészítésre pedig 0,3 lőszerjavadalmazást irányoztak elő. Mindez azt okozta, hogy ebben a hadműveletben sokkal alacsonyabb volt a támadás üteme, mint az eddigiekben. A tüzérségi előkészítést 60 percre tervezték. A 46. hadsereg áttörési szakaszán a tüzérségi előkészítést a végrehajtott harcfelderítés után 35 percre csökkentették. Ebből 15 perces tűzcsapást a permelonban felderített célokra, tüzérségi útegekre és az ellenség közeli tartalékaira mértek. A roham tüzérségi támogatását 2 km mélységig kísérő tűzösszpontosítással tervezték. A továbbiakban a tüzérségi tűz megnyitása a zászlóaljparancsnokok kérésére történt. A gépesített hadtestek ütközetbe vetésének biztosítására 5 perces tűzcsapást terveztek.

A felső vezetés a hadosztályok közvetlen tüzérségét megerősítette 152 és 203 mm-es lövegekkel, melyek közvetlen irányzással lőtték a németek ellenállási csomópontjait. A nagy űrméretűek pedig a Székesfehérváron levő ellenséges támpontokat lőtték.

Amikor még távoli volt a Budapesten levő ellenséges csoport bekerítése, a 2. Ukrán Front parancsnoka elrendelte, hogy 1944. december 9-én 07.30 perctől nagy teljesítményű lövegekkel lőni kell az ellenség Budapesten levő katonai objektumait. A 203 mm-es 105. tarackos tüzérdandár Dunaharaszti körzetéből részletesen kidolgozott terv szerint módszeres tűzzel lőtte az ellátó állomásokat, pályaudvarokat, fegyver- és gépkocsibázisokat, rádióállomásokat, laktanyákat, hidakat és repülőtereket. Ezekre az objektumokra összesen 640 db nagy hatóerejű tüzérségi lövedéket lőtték ki.

³⁰ Uo. 559. o.

³¹ A hadművészet története. Tankönyv (tervezet) III. k. I. rész Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Budapest, 192. o.

³² Szovjetszkaja Artyillerija v Velikoj Otyecsesztvennoj Vojne 1941—1945 I. m. 653. o.

Az objektumokra 07.30—22.00 óráig, majd 24.00-tól 07.30-ig egyidejűleg 1—4 nagy teljesítményű üteg 10—30 percig tűzcsapással, vagy módszeres tűzzel vezette a tüzet. Szünet nélkül lőtte a szovjet tüzérség a repülőtereket, a csepeli üzemet, az ellátó és rádióállomásokat. Egy nagy teljesítményű üteg naponta nem több, mint 12 lövedéket lőhetett ki, eredményeként mégis erősen romlott a városban levő ellenség csapatainak morális helyzete.³³

A hadművelet negyedik szakasza (1945. január 1—február 13.) a városban folyó utcai harcokkal volt telített és az ellenség teljes megsemmisítéséig tartott.

Az ellenség budapesti csoportosítása bekerítésének külső arcvonalán a felmentési kísérletek elhárítására a bekerített ellenség felszámolásáig és a bécsi hadművelet megindulásáig a szovjet csapatok védelembe mentek át. Így alakult ki a balatoni védelmi hadművelet, mellyel külön tanulmányban foglalkozunk.

*

A második világháborúban a tüzérség alkalmazása tovább tökéletesedett. Míg az első világháborúban a hosszú, 10—15 napos tüzérségi előkészítés idején kilőtt több millió lövedékkel a védő teljes megsemmisítésére törekedtek, addig a második világháborúban lemondtak arról, hogy a védő erőit és eszközeit teljesen megsemmisítsék (különben is, ez megvalósíthatatlan). A tüzérségi tűz súlyát a védelem lefogatására helyezték, ezzel lehetőséget teremtettek a tüzérségi előkészítés idejének jelentős csökkentésére.

Az első világháborúban is törekedtek a lövegek összevonására, azonban nem összpontosították eléggé tüzüket az áttörési szakaszra (Verdun alatt a németek 7 nap alatt 4 millió lövedéket lőttek ki, a tűz sűrűsége egy perc alatt egy arcvonalkilométerre 56 lövés volt. A Visztula—Oderánál a tüzérség hétszerte kevesebb, vagyis 600 000 lövedéket lőtt ki, azonban a tűzsűrűség egy arcvonalkilométeren 608 lövedék volt.) A lövegsűrűség növelése mellett a tűz összpontosításával lehetőség adódott az előkészítés idejének további csökkentésére.

*Különböző államok lövész-, illetve gyaloghadosztályainak tüzérsége által
össztűzzel kilőhető lövedék súlya a háború végén*

Az össztűzzel kilőhető lövedék súlya kilogrammban	Hadosztályok				
	szovjet	német	USA	angol	japán
	2040	1940	1615	1509	1046

A szovjet tüzérség fejlődésében jelentős helyet foglal el az 1942. január 10-i direktíva, melyben meghatározták a tüzérség helyét és szerepét a támadó hadműveletekben, többek között a tüzérség és tüzeinek összpontosítását a főcsapások irányában, valamint a szoros együttműködését a többi fegyvernemi csapatokkal a roham, valamint a mélységi harcok idejére.

A tüzérség nemcsak a rohamot készítette elő, hanem tűzhengerrel, kísérő tűzösszpontosítással és tűzösszpontosítással támogatta a gyalogságot és harckocsikat az ellenség védelmének mélységében.

A tüzérségi előkészítés ideje a háború kezdetén a rendelkezésre álló kevés lőszer miatt, valamint az ellenség védelmének jellegéből adódóan, rövid volt. E két körülmény változásával az előkészítés ideje hosszabb lett. Egyes helyeken,

33 Uo. 564. o.

mint például Königsbergnél, három óra, a karéiai frontoknál 3 óra 32 perc volt. A berlini hadműveletben az 5. csapásmérő hadseregnél az éjszakai előkészítés mindössze 20 perces volt, de a háború végére nagy általánosságban is 20—40 percre csökkent, melyet lehetővé tett a hatalmas mennyiségű tüzérségi eszköz összevonása és a jó lőszerellátás.

A tüzérség egyik alapvető feladata az ellenség tüzérsége elleni harc volt. A háború kezdetén e feladat megoldása a nagy teljesítményű lövegek kis száma miatt nagy gondot okozott, de a kedvezőtlen lőszerellátás is a nehézségek között szerepelt. A háború folyamán e vonatkozásban is kedvezőbbre fordult a helyzet. A kialakult tapasztalat szerint ugyanis egy ellenséges üteg megsemmisítéséhez 800—1200 lövedékre volt szükség.

A tüzérség tüzét, különösen a tüzérségi támadás bevezetésétől, front- és hadsereg méretben tervezték, ami helyesnek bizonyult. A tűz vezetését a tüzérségi előkészítések időszakában rendszerint a hadművelati magasabbegységek parancsnokai irányították, utána a tűz vezetése a tüzércsoportparancsnokok kezébe ment át.

A tüzérség tüzét az ellenség védelmének mélységében folyó harcoknál, különösen az üldözések időszakában, rendszerint decentralizálták.

A tüzércsapatok vezetése jelentősen megjavult, rugalmasabb lett az 1942. november 18-án kiadott utasítás hatására, amelyben a tüzérfőnökök parancsnoki jogkörrel lettek felruházva, hatáskörük kiszélesedett.

A folyón való erőszakos átkelésekkor a tüzérség vezetése az átkelés időszakai szerint változott. Például a Sztyepei Front 51., 52., 53. és az 5. gárdahadseregénél az 1943. szeptember 20-a körüli napokban a Dnyeperen Cserkaszi—Kremencsug körzetébe való átkelés tüzérségi előkészítésekor és az átkelés folyamán a tüzérség vezetése a hadtest-, illetve a hadsereg-tüzérparancsnok kezében összpontosult. Közvetlen az átkelés után, a lövészegységek (alegységek) parancsnokai irányították a tüzércsapatokat és ez a decentralizált vezetés addig tartott, amíg a tüzércsapatok zöme és a vezetési pontok át nem keltek a folyó jobb partjára. Az összeköttetés az átkelés kezdetéig vezetékes úton, az átkelés folyamán rádión keresztül valósult meg. Előfordultak esetek, mint például az 5. gárdahadseregénél, hogy az átkelés alatt is távbeszélő összeköttetés volt a Dnyeper vizébe helyezett szigetelt vezetéken.

A nagyszámú löveg az ellenségnek csak az első és második állását volt képes lefogni, mert a lövegeknek csak 30—40 százaléka volt minőségi (azaz 100 mm feletti). A tüzérség 60—70⁰/₀-ának a kis lőtávolság miatt a roham megindulását követően hamarosan állást kellett változtatnia. Ezért a harmadik állásban levő ellenséget egyáltalán nem, vagy csak gyengén fogták le, aminek következménye a harcászati mélység viszonylag lassú áttörése lett.

A lőszerellátás a hadműveletek döntő tényezője, amely függ a hátország termelésétől, valamint a hadtápszervek szállítási teljesítményétől.

A háború kezdetén a lőszerelégtelenség főleg abból eredt, hogy az üzemek nem tudták teljesíteni a lőszergyártási tervet. Ezért a frontok lőszerjavadalmozása mindössze 0,5—1,6 volt. 1942 őszére javult a helyzet és a sztálingrádi elmentáadásnál már 1,5—2,5 javadalmozás volt a frontoknál, de a felhasználást továbbra is korlátozták. A hadosztálytüzérség az első hadművelati napon 1—1,5, a második napra 0,5 javadalmozást használhatott fel. Kurszknál is hasonló volt a lőszerhelyzet, de már nem kellett szigorú korlátozásokat alkalmazni.

A további hadműveletekben is előfordultak lőszerkorlátozások, amelyek azonban már nem a hátország termeléséből, hanem a hadművelati területen előforduló szállítási nehézségekből adódtak.

Az amerikai és angol hadvezetés a háború folyamán nem szerzett olyan gaz-

dag tapasztalatokat, mint a szovjet hadvezetés, ami abból adódott, hogy a nyugati hadszíntéren jelentősen gyengébb, kevésbé ellenálló német csapatokkal kellett megütközniük. Ennek ellenére néhányszor „elő kellett venni” tüzéségüket, bármennyire is igyekeztek azt légierővel pótolni.

A szövetségesek hadvezetése a csapatok támogatásánál a tüzéséggel szemben a légierőt helyezte előtérbe. Fejlett hadiiparuk folytán meg is teheték, de ezt az irányzatot követelte földrajzi helyzetük is. Ezért fejlesztették elsősorban tengeri haderejüket és a légierőt. Ugyanis a légierő egyformán képes támogatni a szárazföldön és vízen harcoló csapatokat. Ez volt az alapvető ok, amiért a légierő fejlesztését és támogatását helyezték előtérbe.

A fegyvernemek aránytalan fejlesztése kockázatos, mert egy adott helyzetben megbosszulhatja az egyik vagy másik elhanyagolását. A tüzéségnek a légierővel szemben sok egyéb tényező mellett van egy nagy előnye: a légierő kedvezőtlen időben nem alkalmazható, ellenben a tüzéség alkalmazását nem befolyásolja az időjárás. Ha a csapatok támogatása a légierőre van alapozva, kedvezőtlen időben elégtelen lesz a tüzerő biztosítása. Ilyen helyzet állt elő 1944. novemberében Metz környékén, ahol a kedvezőtlen idő miatt a 3. tábori hadsereg csapatai légi előkészítés nélkül, csak gyenge tüzéségi támogatással — nagy veszteségekkel — voltak kénytelenek támadni.

A szövetséges hadseregek tüzéségüket a partraszállást követő támadó hadműveletekben általában a szovjetekhez hasonlóan hadosztály-, hadtest- és hadsereg-tüzercsoportokban alkalmazták. A hadműveleteket rendszerint hosszabb-rövidebb ideig tartó légi és tüzéségi előkészítés előzte meg. Volt, amikor a támadást alapvetően légi előkészítéssel kezdték, melyben a tüzéség ténykedése csak rövid tüzscsapásra korlátozódott, így például St. Lo körzetében 1944 júliusában, ahol a légierő az áttörési szakaszra hatalmas mennyiségű bombát zúdított, négyzetkilométerenként mintegy 350 tonnát.

A szövetségesek és a németek átlagos lövegsűrűsége nem érte el a szovjetekét, ugyanakkor a tüzéségi előkészítésre fordított időtartam jelentősen hosszabb volt. A szovjet tüzéség több löveggel, rövidebb idő alatt, míg a többi államok kevesebb löveggel hosszabb ideig lőttek ki kb. ugyanakkora löszermennyiséget. A szovjet tüzéség egy időegység alatt leadott tüzsűrűsége tehát magasabb volt. Ez pedig az élőerő és a tüzeszközök megbízható lefogása, valamint a támadás ütemének növelése szempontjából nem volt közömbös.

A szovjet tüzéség a nyugatiakkal szemben többet manőverezett keréken, mint rőppályával. A szovjet tüzéség a gyalogság legkisebb beékelődésére is azonnal előrevonta közvetlen irányzású lövegeit. Ezáltal sok löszert takarított meg. Hasonló feladatokat a németek közvetett irányzással, vagyis rőppálya-manőverezéssel igyekeztek megoldani.

A második világháború hadműveleteiben a hatalmas mennyiségű gyorstüzelő löveg rengeteg löszert fogyasztott. Összehasonlításként az első világháború végén a német, francia és az angol tüzéség havi átlagos löszertfelhasználása 7 millió darab volt. A második világháború első időszakában a német tüzéség havi löszertfogyasztása 2,5 milliót tett ki, a Nagy Honvédő Háborúban pedig a szovjet tüzéség havi löszertfelhasználása 17 millió darab volt.

A Nagy Honvédő Háborúban a szovjet tüzéség több mint 8, a német tüzéség pedig 5,3 millió tonna löszert lőtt ki.

A tüzéségi eszközök mennyiségi növekedése lehetővé tette, hogy az arcvonal-kilométerenkénti löveg- és aknavető- (sorozatvető) sűrűség időszakokról időszakra jelentősen emelkedjen. A moszkvai ellentámadásnál 1941 decemberében a hadműveleti általában 8—16, a harcászati valamivel magasabb, 10—20 volt. Valamelyest már javult a helyzet az általános támadás időszakában, a 03. számú

direktíva hatására is, mert a hadművelati sűrűség elérte a 40—60, a harcászati pedig egyes lövészadosztályok sávjában a 69 darabot. A sztálingrádi ellentámadás időszakában a harcászati sűrűség 80—90, a hadművelati 38—108, a bekerített ellenség felszámolásánál a harcászati 300, a hadművelati pedig a 65. hadseregnél 203 darab volt. A kurszki ellentámadásban egyes lövészadosztályoknál 240—260, egyes hadseregeknél 180—270 db volt az arcvonalkilométerenkénti lövegsűrűség. E hadműveletben már, amint látható, majdnem azonos a harcászati és a hadművelati sűrűség. Ez a nagy mennyiségben felvonultatott tüzér-magasabbegységek eredményeként jöhetett létre. A belorussziai és a lvov—szadomiri hadműveletben a harcászati és hadművelati sűrűség szinte azonos, 190—310 darab volt; a visztula—oderai és a berlini hadműveletekben a harcászati sűrűség egyes lövészadosztályoknál és hadtesteknél feltűnően magas 270—420 (sőt volt ahol 600)³⁴, a hadművelati pedig 250—350 löveg és aknavető volt.

A második világháborúban ugyanis nagy tüzér-magasabbegységeket, tüzéradosztályokat, tüzérhadtesteket hoztak létre, melyek gyors hadművelati — sőt hadászati — manővereket hajtottak végre az egyik hadászati irányból a másikba. Példa erre a 7. tüzéradosztály átmanővereztetése 1944 júliusában Ukrajnából Karéliába, 2000 km távolságba; augusztus elején ugyanez a hadosztály öt nap alatt manőverezett át délre, a iasi—kisinyovi hadművelethez. Továbbá a Belorusszia hadműveletben a 4. áttörő tüzérhadtest és több önálló tüzéregység és magasabbegység az 1. Belorusz Front jobb szárnyáról a bal szárnyra végrehajtott hadművelati manőverét nyolc nap alatt hajtotta végre 600—660 km távolságra, a breszt—lublini hadművelet biztosítására. A berlini hadműveletben az 1. Ukrán Front arcvonalán ugyancsak jelentős hadművelati manővert hajtott végre a tüzérség a Teltow csatornához, amikor a 10. áttörő tüzérhadtest, a 25. áttörő tüzérosztály, a 3. sorozatvető hadosztály és a 8. páncéltörő tüzérandár 15—25 óra alatt 100—180 km-re manőverezett át a hadművelet biztosítására.³⁵

A nagy tömegű tüzérség alkalmazása az ellenség pusztításában meghatározó szerepet játszott, ezért a légierő és a harckocsi seregtestek mellett hadművelati tényezővé vált. Különösen vonatkozik ez a szovjet hadsereg tüzérségére, amely 1942-ben a tüzérségi támogatásról — a tüzérség helyének és szerepének megfelelően — a tüzérségi támadásra tért át.

³⁴ Berlin ostrománál az 1. Belorusz Front egyes szakaszain 610 db löveg és aknavető volt arcvonalkilométerenként. Die russische Artillerie. (Der schweizer Artillerist, 1947. évf. 24. o.). Továbbá *Konyev*, a Szovjetunió marsallja írja A negyvenötös esztendő c. könyvének (Budapest, 1968.) 157. oldalán: 1945. április 24-én a Teltow csatornánál „... az áttörés fő szakaszának arcvonalán négy és fél kilométer szélességben kb. ezer löveget, aknavetőt és rohamlöveget vontunk össze. Az arcvonal egy kilométeres szakaszára 650 löveg jutott! Ilyet az egész háborúban eddig nem láttam!”

³⁵ Szovjetszkaja Artyillerija v Velikoj Otyecsesztvennoj Vojne 1941—1945. I. m. 752. o.

Йозеф Санати

ПОЛЕВАЯ АРТИЛЛЕРИЯ СОВЕТСКОЙ АРМИИ В НАСТУПАТЕЛЬНЫХ ОПЕРАЦИЯХ ВЕЛИКОЙ ОТЕЧЕСТВЕННОЙ ВОЙНЫ

Резюме

В вводной части статьи автор анализирует роль артиллерии в различные периоды первой мировой войны. Он подчеркивает, что механизация армии в крупном масштабе, массовое появление танков и самолетов привели к необходимости пересмотра существовавших до сих пор форм применения полевой артиллерии. Автор характеризует взгляды различных государств о применении артиллерии в 1930-х годах и излагает военную теорию относительно войны будущего, когда вследствие крупного масштаба механизации армий войны будут носить маневрирующий характер, и наступательные армии будут вынуждены преодолевать лишь оборону системы опорных пунктов, для преодоления которой они будут нуждаться в гораздо меньшей плотности стволов.

Автор рассматривает, какие изменения были вынуждены внести на основании практики первого периода второй мировой войны в противоположность с принятыми до сих пор теоретическими концепциями. Автор характеризует опыт, связанный с применением артиллерии в советско-финской войне и в походах фашистской немецкой армии. Дает анализ количества стволов Советского Союза и фашистской Германии, соотношение сил по состоянию на весну 1941 года. Автор показывает, какое место и роль отводило немецкое военное руководство артиллерии в дальнейшем ходе войны, что иллюстрирует на примерах и пытается подтвердить фактами.

Автор рассматривает, какие усилия были предприняты советским военным руководством для ликвидации неблагоприятного соотношения сил, сложившегося в первый период Великой Отечественной войны, как оно изыскивало наиболее лучшие и благоперятные методы применения полевой артиллерии, что по своему материально-техническому положению того времени еще не могло или лишь в меньшей мере могло осуществить. Автор дает анализ того, как во второй период Великой Отечественной войны качественное и количественное изменение артиллерии позволило соответственно требованиям войны сформировать и постепенно ввести наилучшие формы и методы её применения. В то же время автор показывает, как применялось фашистское немецкое военное руководство к принципам советского военного искусства, изменившимся уже благодаря всё более благоприятного складывания в пользу советской армии соотношения сил, а также и то, как изменяющиеся обстоятельства принудили немецкое военное руководство совершенствовать свою артиллерию.

В статье анализируются условия, позволившие советскому военному руководству разработать в ходе следовавших друг за другом наступательных операций наиболее успешные варианты применения полевой артиллерии и разгромить нацистскую немецкую армию, опирающуюся на глубокую оборону. Автор указывает на значительное преимущество советской артиллерии, характеризует её маневры, носившие стратегический характер, и гигантского масштаба сосредоточения. В статье приводится сопоставление применения артиллерии в операциях, проводившихся войсками союзных армий на западном фронте и на советско-германском фронте.

Отдельный раздел статьи рассматривает, как применяло советское военное руководство полевую артиллерию на второстепенном стратегическом направлении, в основных наступательных операциях (дебrecенской и будапештской), проходивших на территории Венгрии.

В заключение автор обобщает опыт, приобретенный в применении полевой артиллерии во второй мировой войне, выделяя те изменения, которые были новыми по сравнению с первой мировой войной.

József Szanati

DIE FELDARTILLERIE DER SOWJETARMEE IN DEN OPERATIONEN DES GROSSEN VATERLÄNDISCHEN KRIEGES

Resümee

In der Einführung seiner Studie analysiert der Autor die Rolle der Artilleriewaffengattung in den verschiedenen Perioden des Ersten Weltkrieges. Er weist daraufhin, dass die bedeutende Mechanisierung der Armeen, die massenhafte Erscheinung der

Panzerwagen und Flugzeuge, die Überprüfung der bisherigen Anwendungsformen der Feldartillerie für notwendig machten.

Der Autor führt weiter die Ansichten der verschiedenen Staaten in den dreissigen Jahren von der Verwendung der Artillerie und die Militärdoktrin hinsichtlich des künftigen Krieges vor, nach denen die Kriege, zufolge der hochgradigen Mechanisierung der Armee, einen manövrierenden Charakter haben werden und die angreifenden Armeen für die Bekämpfung der nur stützpunktmässig ausgebauten Verteidigung der nur stützpunktmässig ausgebauten Verteidigung gezwungen werden, wobei sie eine wesentlich kleinere Geschützmassierung brauchen werden. Er überprüft auch, dass die Praxis der ersten Periode des Zweiten Weltkrieges den bisher angenommenen theoretischen Vorstellungen gegenüber welche Veränderungen brachte. Er deutet auf die Erfahrungen des sowjetisch—finnischen Krieges und der Feldzüge des faschistischen deutschen Wehrmacht hin. Er analysiert die Geschützmenge der Sowjetunion und des Deutschlands, die zwischen ihnen bestehenden Kräfteverhältnisse, im Frühjahr 1941, und die Frage: welchen Platz und welche Rolle beabsichtigte die deutsche Kriegführung im weiteren Verlauf des Krieges der Artillerie schenken und all diese strebt er mit Beispielen unterstützen.

Der Autor beschäftigt sich mit den Fragen, welche Kraftanstrengungen musste die sowjetische Kriegführung in der ersten Periode des Grossen Vaterländischen Krieges entfalten um die ungünstigen Kräfteverhältnisse zu beseitigen und wie suchte sie die besten und günstigsten Methoden der Verwendung der Feldartillerie, welche der damaligen material-technischen Lage zufolge teilweise gar nicht teilweise nur in geringerem Masse gelungen war. Der Autor schildert weiterhin: wie ermöglichte die quantitative und qualitative Veränderung der Artillerie in der zweiten Periode des Grossen Vaterländischen Krieges die Entwicklung und stufenweise Einführung der den Erfordernissen des Krieges entsprechenden besten Anwendungsformen und Methoden und führt vor, wie passte sich die deutsche Kriegführung den veränderten sowjetischen kriegskünstlerischen Grundprinzipien an, die aus der günstigen Entwicklung der mehr und mehr steigenden sowjetischen Kräfteverhältnisse entstanden waren und wie bezwang sie sich unter den veränderlichen Umständen die deutsche Artillerie weiterentwickeln zu lassen. Die Studie befasst sich mit den Umständen, die es ermöglichten, dass die sowjetische Kriegführung im Laufe der Durchführung der nacheinander folgenden Angriffsoperationen die erfolgreichsten Varianten der Anwendung der Feldartillerie erarbeiten und dadurch die an die tiefgegliederten Systeme stützende deutsche Armee zerschlagen konnte. Dabei stellt er das bedeutende Übergewicht, die strategischen Manöver und die riesigen Massierungen der sowjetischen Artillerie vor. Er vergleicht weiter die Verwendung der Artillerie am westeuropäischen Kriegsschauplatze der Alliierten mit jener in dem Operationen an der sowjetisch—deutschen Front.

In einem besonderen Kapitel verhandelt der Autor, wie wendete die sowjetische Kriegführung in den wichtigeren Angriffsoperation im Ungarn (Debrecen, Budapest), also in einer strategisch zweitrangigen Richtung die Feldartillerie an.

Am Ende seiner Studie resultiert der Autor die Erfahrungen des Zweiten Weltkrieges, hervorgehoben die Veränderungen, die in der Verwendung der Feldartillerie dem Ersten Weltkrieg gegenüber als Neuerungen auftraten.